

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI**

OSMANLI SARAY SANATININ DESEN REPERTUVARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Betül ELİBOL**

**Danışmanı
Prof. Dr. Hülya Tezcan**

İstanbul – 2015

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI**

OSMANLI SARAY SANATININ DESEN REPERTUVARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Betül ELİBOL**

**Danışmanı
Prof. Dr. Hülya Tezcan**

İstanbul – 2015

T.C.

HALIÇ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tekstil ve Moda Tasarımı
Anabilim/Anasanat Dalı Tasarım,..... Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisi BETÜL ELİBOL tarafından hazırlanan
"OSMANLI SARAY SANATININ DESEN REPERTUARİ"
....."

adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 13.01/2016

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hülya Tezcan.....

Danışman: Nispeti..... Üniv. İnönü ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güngör.....

HALIÇ..... Üniv. M. T. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Zehra Döğru Sözen.....

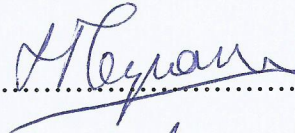
HALIÇ..... Üniv. M. T. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

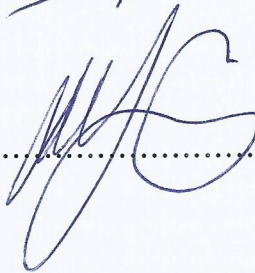
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Sümeyye Aktepe.....

HALIÇ..... Üniv. M. T. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

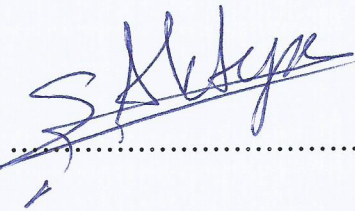
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Senay Arsan.....

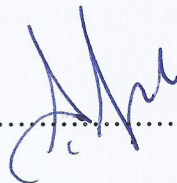
HALIÇ..... Üniv. M. T. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

Tez araştırmamın her aşamasında bilgi ve tecrübelerini paylaşan danışmanım Prof. Dr. Hülya Tezcan'a teşekkür ederim.

Bu tezi; destekleriyle hep yanımda olan aileme, eşime ve oğlum Selim Alp Elibol' a ithaf ediyorum.

İstanbul, 2015

Betül Elibol

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	II
ŞEKİL LİSTESİ	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
1. GİRİŞ	1
2. ERKEN DÖNEM'DE OSMANLI SANATI	3
2.1. Timur Dönemi Etkileri	3
2.1.1. Nakkaş Ali	4
2.2. Baba Nakkaş	5
3. KLASİK DÖNEM	9
3.1. Ehl-i Hiref ve Nakkaşhanenin Kuruluşu	9
3.2. Saz Üslubu ve Şahkulu	12
3.3. Çiçek Üslubu ve Kara Memi	17
3.3.1. Lale	23
3.3.2. Gül	29
3.3.3. Karanfil	31
3.3.4. Sümbül	33
3.3.5. Bahar Açmış Meyve Ağacı	35
3.4. Kompozisyon Şemaları, Yüzey Dağılımı	38
3.4.1. Dolaşma Düzen	40
3.4.2. Şaşırtmalı Düzen	40
3.4.3. Yatay Düzen	42
4. BAROK VE ROKOKO DÖNEMİ	44
4.1. Ali Üsküdarî	49
4.2. Abdullah Buhârî	52
5. ART NOUVEAU	55
5.1. Kumaşta ve İşlemede Art Nouveau	57
6. SONUÇ	59
7. KAYNAKÇA	60
8. ÖZGEÇMİŞ	63

KISALTMALAR

- TSM.** : Topkapı Sarayı Müzesi
TSK. : Topkapı Sarayı Kütüphanesi
İÜK. : İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
y. : Yıl

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1. 1500 Timur Dönemi süslemeleri (ayrıntı) Afganistan (Herat).....	3
Şekil 2. 2. Fatih Sultan Mehmed'in kaftanı.....	4
Şekil 2. 3. Bursa Yeşil Camii mihrabındaki çiniler.....	5
Şekil 2. 4. Fatih Camii avizesi, (ayrıntı).....	6
Şekil 2. 5. Baba Nakkaş albümünden desen yaklaşık 1470 (ayrıntı).....	6
Şekil 2. 6. Şemse desenli bir boy kumaş (ayrıntı).....	7
Şekil 2. 7. 16.yüzyıl ilk yarısı, yedi küçük ölçekli desenle bezeli karelerden yapılmış bohça (ayrıntı) .	7
Şekil 2. 8. Geç 15.yüzyıl, çizgisel madalyon desenli parça kumaş (ayrıntı).....	8
Şekil 3. 1.Desenlerde benzerlik.....	11
Şekil 3.2. Konturları iğneli gül goncası kalıbı.....	11
Şekil 3. 3. Topkapı Sarayı Sünnet Odası çinilerinden (ayrıntı).....	13
Şekil 3. 4. Mürekkep Desen.....	14
Şekil 3. 5. 16.yüzyıl ortalarında saz yaprakları ve çiçeklerle bezenmiş uzun kollu tören kaftanı (ayrıntı).....	14
Şekil 3. 6. Kenarsız düz tabak yaklaşık 1545-1550.....	15
Şekil 3. 7. Şahkulu atıf imzası taşıyan ejder resmi,.....	15
Şekil 3. 8. Şahkulu eseri peri resmi.....	16
Şekil 3. 9. 1720 şenliğinde çiçek taşıyanlar. Levni Surname-i Vehbi.....	17
Şekil 3. 10. IV. Murad'ın meclisi Murakka (ayrıntı).....	18
Şekil 3. 11. Sultan II. Selim sırtında çiçekli kaftanı ile ok atarken (ayrıntı).....	18
Şekil 3. 12. Topkapı Sarayı III. Ahmed has odasından ayrıntı (yemiş odası).....	19
Şekil 3. 13. Gül koklayan Fatih Sultan Mehmed.....	20
Şekil 3. 14. Kanuni Sultan Süleyman'ın Tuğrası (ayrıntı).....	20
Şekil 3. 15. Kozalak ve kıvrımlı dallarla bezeli yapılarla süslenmiş Muhibbi Divanı'nda bezeme (ayrıntı).....	22
Şekil 3. 16. Muhibbi Divanı'nda natüralist çiçeklerle süsleme.....	22
Şekil 3. 17. Gül bezeme.....	23
Şekil 3. 18. Muhibbi Divanı'nda lale bezeme.....	24
Şekil 3.19. Lale ve hatayilerle bezeli çocuk kaftanı.....	24
Şekil 3. 20. Şaşırtmalı sıralarda yerleştirilmiş birbirine bağlı şemseler içinde sırayla lale, nar desenleriyle kaplanmış kutu.....	25
Şekil 3. 21. Hatayı ve lale desenli kumaş (ayrıntı).....	25
Şekil 3. 22. 16.yüzyıl sonları, çok ince keten kumaş üzerine kırmızı, yeşil, mavi renklerle lale, gül, karanfil desenleri kum iğnesi tekniğinde işlemeli çarşaf (ayrıntı).....	26
Şekil 3. 23. Açık renk zemin üzerinde lale ve karanfil motifleri sıralı olarak yerleştirilmiş ipek kaftan,.....	26
Şekil 3. 24. İtalyan çatması kadifeden 17. yüzyıl kaftanı.....	27
Şekil 3. 25. Dolaşmalı düzende nar ve lalelerle bezenmiş bir boy kumaş.....	27
Şekil 3. 26. Dolaşmalı düzende lale ve kozalaklarla desenlendirilmiş kadife.....	28
Şekil 3. 27. Muhibbi divanında çiçek bezemesine örnek.....	29
Şekil 3. 28. Dolaşmalı dallar üzerinde güllerle desenlendirilmiş bir çift kolluk (ayrıntı).....	30

Şekil 3. 29. Gül	30
Şekil 3. 30. Muhibbi Divanı'nda karanfil bezeme	31
Şekil 3. 31. Tören kalkanı (ayrıntı)	32
Şekil 3. 32. Erken 17.yüzyılda şaşırtmalı düzende yerleştirilmiş yelpaze şeklini almış karanfil desenli kadife (ayrıntı).....	32
Şekil 3. 33. Muhibbi Divanı'nda sümbül	33
Şekil 3. 34. Sümbül motifli ipek şalvar	34
Şekil 3. 35.Sümbüllü ipek kilim seccade	35
Şekil 3. 36. 16.yüzyıl ortası'nda lake cilt.....	36
Şekil 3. 37. Bahar açmış meyve ağacına örnek	37
Şekil 3. 38. Hürrem Sultan Türbesi Revakı Çini levhasından ayrıntı.	37
Şekil 3. 39. XVI. yüzyılın ortalarında desenlerin kenarları tahrirlenmiş dolaşmalı kemha kumaş	39
Şekil 3.40. Dolaşma düzen şeması ve kumaş örneği.....	40
Şekil 3.41. Şaşırtmalı düzen şeması ve kumaş örneği.....	40
Şekil 3.42. Şaşırtmalı düzen şeması ve kumaş örneği.....	41
Şekil 3.43. Birbirine Bağlı Çift Şemse Şeması ve kumaş örneği	41
Şekil 3. 44. Yatay düzen şeması ve kumaş örneği.....	42
Şekil 3. 45. Üst üste sıralı düzen şeması ve kumaş örneği	42
Şekil 3. 46. Üst üste sıralı düzen şeması ve kumaş örneği	43
Şekil 3. 47. Üst üste sıralı düzen şeması ve kumaş örneği	43
Şekil 4.1. Osmanlı barok etkili kumaş örneği	45
Şekil 4.2. İstanbul'da inşa edilmiş ilk barok özellikli Nuruosmaniye Camii	46
Şekil 4.3. 18.yüzyıl ikinci yarısında seccade örneği.....	48
Şekil 4.4. 19. Yüzyıl bohça örneği	49
Şekil 4.5. Ali Üsküdârî çiziminde çiçek.....	50
Şekil 4.6. Ali Üsküdârî' nin halkarı çalışması (ayrıntı).....	51
Şekil 4.7. Rokoko tarzında rugâni kitap kabı (ayrıntı)	51
Şekil 4.8. Rugâni kitap kabı bezemesi ve ayrıntı	52
Şekil 4.9. 1727 yıllarında Buhâri eseri olduğu tahmin edilen gelincik.....	53
Şekil 4.10. Şükûfenâme'de lale,	53
Şekil 4.11. Abdullah Buhâri eseri gül	54
Şekil 4.12. Abdullah Buhâri imzalı açmış gül.....	54
Şekil 5.1. Rasan Apartmanı, pencere demirleri (ayrıntı)	55
Şekil 5.2. Apartman ön cephesi (ayrıntı).....	56
Şekil 5.3. Duvardaki ve kapıdaki kıvrımlarıyla dönemin estetik tarzını yansıtan giriş holü	56
Şekil 5.4. Osmanlı Art Nouveau kadın kıyafeti.	57
Şekil 5.5. Kadife elbise	58

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Betül Elibol
Anabilim Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı
Programı : Tekstil ve Moda Tasarımı
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hülya Tezcan
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans- Aralık 2015

OSMANLI SARAY SANATININ DESEN REPERTUVARI

ÖZET

Osmanlı saray sanatının desenleri ayrıntılı olduğundan, tez konusu seçilen örneklerle sınırlandırılarak yazılmıştır. Bu konunun araştırma konusu olarak seçilmesindeki amaç; erken dönemden başlayarak desen ve motiflerin 1900'lü yıllara kadar uzanan değişim sürecini incelemektir. Önceleri Doğu etkisi altında olan sanat anlayışının, İslamiyetle tanışılmasından sonra gösterdiği değişim örneklerle desteklenmektedir. Geç döneme gelindiğinde Batı etkisi kendini yavaş yavaş göstermektedir. Bunun sonucunda bezemelerde Avrupa etkili süslemeler yer alır.

Tezin amacı, saray nakkaşhanesinin desenlerindeki dönemler arası geçişi ve değişimi ele almaktır. Bu araştırma yapılırken farklı kaynaklardaki bilgiler karşılaştırılmış, desenler; renk, çizgi, kompozisyon yönünden ele alınmıştır.

Araştırma boyunca kullanılan yöntemler; literatür taraması, bilgi karşılaştırması, atölye değerlendirmeleridir.

Osmanlı'da süsleme sanatlarına çok önem verilmiştir. Özellikle Klasik dönem de Osmanlı Sanatı kendi benliğine kavuşmuştur. 16. yüzyıl Klasik dönemde Kara Memi'nin natüralist üslubu ortaya çıkarmasıyla sanatın tüm alanlarında lale, gül, sümbül, karanfil gibi çiçek desenleri görülmeye başlar. Kanuni Sultan Süleyman'ın şiirlerinin toplandığı Kara Memi imzalı süslemelerde natüralist üslubun en güzel örnekleri görülür.

Anahtar Kelimeler: Saray sanatı, Osmanlı motifleri, Kara Memi, Natüralist üslup

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Betül Elibol
Field	: Textile and Fashion Design
Program	: Textile and Fashion Design
Supervisor	: Prof. Dr. Hülya Tezcan
Degree Awarded and Date	: Master - December 2015

THE PATTERN REPERTORY OF THE ART OF THE OTTOMAN PALACE

ABSTRACT

The pattern repertory of the art of the Ottoman Palace is a very detailed issue. Therefore, the subject of the thesis is written restricting the selected samples. The aim of choosing this subject as a researching matter, the process of change of patterns and motifs are examined from early period to the 1900s. Understanding of art, which was under the influence the East at earlier, is supported by examples to show changing after meeting with Islam. The late period the western influence shows itself slowly. As a result, Europe effective decorations are located in ornaments.

The aim of the thesis is to examine the transition between the periods and the change in the pattern of palace. While conducting this study, information in different sources is compared, patterns are discussed in terms of color, line and composition. The methods that are used throughout the research are literature review, information compare, evaluation workshop and practice working.

Much attention has been given to decorative arts in the Ottoman. Especially in the classical period, Ottoman art became self. In the classical period of the 16. century, when Kara Memi revealed naturalistic style, flowers patterns such as tulips, roses, hyacinths, carnations began to appear in all fields of arts. Kara Memi made the most beautiful examples of the naturalist style decorations in the book which is collected poems of Kanuni Sultan Süleyman.

Keywords: Art of palace, Ottoman motifs, Kara Memi, naturalistic style

1. GİRİŞ

Osmanlı saray sanatının desen repertuarı başlıklı tezimizde; erken dönemden başlayarak Osmanlı saray sanatında görülen desenler incelenmiştir.

Türk süsleme sanatı Orta Asya'dan başlayarak birçok kültürün etkisi altında kalmıştır. İslamiyet öncesinde sanat eserlerinde şaman kültürü kendini göstermiştir. Daha sonra Orta Doğudan geçerek İslamiyet'le tanışmışlar, süslemeler farklılaşmış, figürlü bezeme yerini geometrik bezemeye bırakmıştır. Sonsuzluğu ifade eden geometrik bezeme sanatın tüm dallarında yerini almıştır. İslamiyet'in etkileriyle Kuran yazısını öğrenmişler ve hat sanatı yeni bir sanat alanı olarak karşımıza çıkmıştır. Sonraları Anadolu'da Antik uygarlıkların etkileri görülmüştür. Sanatın her alanında Anadolu Selçuklu etkisi de çok büyük olmuştur. Bu dönemden, Anadolu Selçuklu Devletinin eserleri günümüze kadar gelmiştir. Osmanlı Devletinin kuruluş yılları ve daha sonra Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u almasıyla Türkler Batıya yönelmişlerdir.

Osmanlı süsleme sanatı 14. ve 15. yüzyıllarda doğu etkileri altında kalmıştır. 16. yüzyılda İstanbul sarayında nakkaşhanenin kurulmasıyla Osmanlı desenleri kendi kimliğini bulmuştur. Tebrizli usta Şahkulu' nun yarattığı saz üslubu ve Şahkulu' nun yanında yetişen öğrencisi Kara Memi' nin natüralist üslubu, saray sanatının öne çıkan üslubu olmuştur. Tezhip, kumaş, çini, hat, cilt gibi tüm sanat dallarında aynı desenin uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu desenler sarayda nakkaşlar tarafından çizilip orada uygulanmış, bazen saray dışındaki atölyelerde de kullanılmıştır. 18.yüzyıldan sonra Osmanlı sanatında batı etkisi kendini göstermeye başlamıştır. Tüm sanat kollarında Avrupa etkili motif ve bezemeler görülmüştür. Desenler üç boyut görüntüsü kazanmıştır.

Bu tezde; Osmanlı desenleri ve gösterdiği değişim araştırılmıştır. Dönemler içinde en çok 16. yüzyıl klasik dönem desenleri ele alınmıştır. Bu dönemin ele alınmasındaki amaç; Osmanlı sanatının altın çağını yaşadığı ve en güzel örneklerini verdiği dönem olmasındandır.

Araştırmada en çok yararlanılan kaynaklar Prof. Dr. Yıldız Demiriz' in erken dönem Osmanlı sanatıyla ilgili kitaplarıdır. Ayrıca Demiriz' in iekilik ve iek motifleri ile ilgili kitapları tezin çoğu konusunu aydınlatmada çok yararlı olmuştur. Prof. Dr. Hlyya Tezcan'ın kumaş sanatı, Osmanlı desenleriyle ilgili kitap, bildiri ve yayınları tezin her aşamasında yol gösterici olmuştur. Prof. Dr. Nurhan Atasoy ve Julian Raby' nin İznik inileri kitabı özellikle erken dönem desenlerini incelemede ve örneklerin görülmesinde tezimizi desteklemiştir. Prof. Dr. Banu Mahir'in saz yolu hakkındaki kitap ve bildirileri bu bölümde çok yardım alınan kaynaklardır. Bunun dışındaki kaynaklar da araştırmamda yol gösterici olmuşlardır.

2. ERKEN DÖNEM'DE OSMANLI SANATI

2.1. Timur Dönemi Etkileri

14. yüzyılın sonlarından 16. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya ve Doğu İran topraklarıyla bugünkü Afganistan'ı içine alan sahada Timurlular önemli sanat faaliyetleri oluşturmuşlardır. Zamanın sanat ve kültür merkezi olan Herat, buradan üretilen sanat eserleriyle “Herat Üslubu” adıyla yeni bir üslubun doğmasına neden olmuştur. (Tanındı, 2012: 245) Bu dönemde sanatçılar Osmanlı sultanlarının koruyuculuğunda Bursa’da sanat faaliyetlerini sürdürmüştür.

Şekil 2.1. 1500 Timur Dönemi süslemeleri (ayrıntı) Afganistan (Herat)

Kaynak: <http://www.metmuseum.org>, 27.07.2015

Şekil 2.2. de gösterilen Fatih Sultan Mehmed'in kısa kollu, astarı kürklü kaftanı mavi zemin üzerine altın sarısı iplikle dokunmuştur. Desen özellikleri Timur Dönemi

etkilerini yansıtmaktadır. İnce fırçayla çizilmiş gibi küçücük motiflerde rozet çiçeği ve aralarındaki dallar bezemeyi oluşturur.

Şekil 2. 2. Fatih Sultan Mehmed'in kaftanı

Kaynak: Hülya Tezcan Ders Notları

2.1.1. Nakkaş Ali

Nakkaş Ali Bin İlyas Ali 1402 yılında Timur'la Semerkant'a gitmiş oradaki teknikleri öğrenip Bursa'da daha güzel ve kaliteli eserler ortaya çıkarmıştır. Bursa Yeşil Camii'nin süslemelerini yapan nakkaştır. Çini, kalemişi, taş ve tahta süslemeleri kendisi yapmıştır. (Aslanapa, 2005: 49) Mihraptaki bezemeler Nakkaş Ali'nin kalemindendir.

Şekil 2.1. ile gösterilen Herat' ta kitap süslemesinde görülen dalların kıvrımları, Şekil 2.3. ile gösterilen Yeşil Camii mihrabındaki süslemelerde de bulunmaktadır. Bu şekliyle iki desen arasında benzer özellik olduğu görülmektedir.

Şekil 2. 3. Bursa Yeşil Camii mihrabındaki çiniler

Kaynak: (Aslanapa, 2005: 48)

Mihrap süslemesinde kıvrımlı dallar üzerinde hatayi, rozet çiçeği ve şakayıklarla bezenmiş kompozisyon görülmektedir. İçleri bitkisel motiflerle kaplanmış geometrik motifler de süslemede yer alır. Bu bezeme erken Osmanlı sanatı özelliklerini göstermektedir. (Yıldırım, 2007: 169)

2.2. Baba Nakkaş

1470-1520 yılları arasında Rumi-Hatayi, Baba Nakkaş üslubu bu dönemde küçük sanatlarda büyük değişikliğe yol açmıştır. Nakkaş seramiği Osmanlı üslubu diye belirlenmiştir. Çünkü kendini diğer üsluplardan farklılaştıran özellikleri bulunmaktadır. (Atasoy ve Raby 1989: 77-79)

Bu üslûbun özellikleri iri ve ayrıntılı çizilmiş hatâyî motifinin yoğun kullanılması, sade ve küçük yaprakların bulunması ve desen içinde zemine serpiştirilmiş küçük bulut parçalarının yer alması olarak sayılmaktadır. Şekil 2.6. ile gösterilen, Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan kumaşta olduğu gibi kıvrım dallı bezeme, sarayın zevkini yansıtmaktadır. İri hatâyîlerin kendi üstüne katlanan taç yaprakların üç boyutlu görüntüleri bu döneme has bir özelliktir. Taç yapraklarının

kendi üstüne katlanması, şekil 2.4. de bulunan Fatih Camii avize ayrıntısında görülmektedir.

Şekil 2. 4. Fatih Camii avizesi, (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy ve Raby, 1989: 80)

Şekil 2. 5. Baba Nakkaş albümünden desen yaklaşık 1470 (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy ve Raby, 1989: 80)

Şekil 2. 6. Şemse desenli bir boy kumaş (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, Denny, Mackie ve Tezcan, 2001: 118) Topkapı Sarayı Müzesi İstanbul env.no: 13/1919

Şekil 2.7. ile gösterilen bohça kumaşında bulunan küçük ölçekli motiflerde, ince fırçayla çizilmiş gibi kıvrımlı dallar ve çiçeklerle bezenmiş süsleme görülmektedir. Zemine yerleştirilmiş küçük çiçek motifleriyle dönem özelliğini yansıtmaktadır. Haliç işi olarak tanınan bu desenin kumaşa uygulanmış örneği bohçada görülmektedir.

Şekil 2. 7. 16.yüzyıl ilk yarısı, yedi küçük ölçekli desenle bezeli karelerden yapılmış bohça (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, Denny, Mackie ve Tezcan, 2001: 56) TSM İstanbul, env. no: 13/1091

Şekil 2.8 ile gösterilen 15.yüzyıl çizgisel madalyon desenli kumaş bezemesinde görülen bitkisel bezeme, kaynaklara göre İznik çinilerinde de görülen örneklerde olduğu gibi Baba Nakkaş üslubunu yansıtmaktadır.

Şekil 2. 8. Geç 15.yüzyıl, çizgisel madalyon desenli parça kumaş (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, Denny, Mackie ve Tezcan, 2001: 14) TSM İstanbul, env.no: 13/1748

3. KLASİK DÖNEM

Osmanlı Sanatının altın çağını yaşadığı dönemdir. 16. yüzyılda sanat eserleri, teknik, malzeme, işçilik ve desen bakımından doruk noktasına ulaşmıştır.

16. yüzyıl Osmanlı sanatı ile ilgili Tezcan'ın (1991:5) ifadesi aşağıdaki gibidir:

Hint ve İran Sanatlarının Osmanlı sanatı üzerindeki etkileri çok belirgindir. O kadar ki başlangıçta Türk desenleriyle İran desenlerini ayırmak güçtü. Ancak Osmanlılar İstanbul'u başkent yapıp tamamen yerleştikten sonra Saraya bağlı nakışhane ile diğer atölyenin çalışmaları ilâ 16.yüzyılda gerçek kimliğine kavuşmuştur. Başka bir ifadeyle, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde bütün bu etkilerin sentezini yaparak 16.yüzyılda kendine özgü sanatını yaratmıştır.

3.1. Ehl-i Hiref ve Nakkaşhanenin Kuruluşu

Kapıkulu halkından olan Ehl-i Hiref örgütü, Hazineci başının emrinde çalışan, üç ayda bir maaşlarını (ulufe) alan sarayın maaşlı çalışanlarına denilmektedir. (Tezcan, 2010: 545-546)

Ehl-i Hiref teşkilatı ile ilgili ayrıntılı arşiv bilgilerini üç aylık dönemleri kapsayan *maaş defterlerinden* öğrenmekteyiz. Defterlerde bölüklerin adı, sanatkârların isimleri, bazen lakapları ve nereli oldukları yazılmaktadır. Listenin başında ustanın adı, sonra çıraklar yazılmaktadır. (Kalyoncu, 2015: 245)

Bu örgüt içinde başta nakkaşlar olmak üzere, mücellidler (kitap cildi yapanlar) zergerler (kuyumcular), zerdûzlar (altın iplikle işleme yapanlar), kazzazlar (ipek iplikle kılıç, çanta askısı, kaftanlar için düğme bantları hazırlayanlar) külahdûzanlar (kavuk, sarık, takke yapanlar) kürkçüler, musedûzanlar (ayakkabı, terlik, çizme yapanlar) demir işi yapanlar, kazgancılar (maden işi yapanlar) çilingirler, destivacılar (eldiven dikenler), cameşuyan (çamaşır diken, yıkayanlar)ve dokumacılarla terziler bulunmaktaydı. (Tezcan, 2010: 546)

Bu sanatçı ve zanaatkârlar, Kanuni Sultan Süleyman döneminde bayramlarda padişaha hediyeler sunmaktadır. Bunların karşılığında sanatçılara padişah tarafından para ve kaftan dağıtıldığını gösteren belgeler sanatçılara gösterilen itibar ve ehli hiref mensubu sanatçıların ürettikleri eserleri göstermesi bakımından da önemlidir. Örneğin, padişaha sunulan hediyeler arasında nakışlı el sandıkları, nakışlı tabaklar, çeşitli müzik aletleri, nakışlı divit ve kalemler, hokkalar bulunuyordu. Padişahın cömertliği bu hediyeler karşılığında ödenen ücretlerden belli olmaktadır. (Çağman, 1988)

15.yüzyılın ilk yarısında Çelebi Sultan Mehmed, Sultan II.Murad ve devlet adamı Umur Bey'in koruyuculuğunda Bursa'da nakış atölyelerinin faaliyetinden kaynaklarda bahsedilmektedir. Bu sanatkârların ilk öncüleri Sultan II. Mehmed (Fatih,1451-1481) zamanında İstanbul'a gelen sanatçılardır. Bu sanatkârlar Tebriz, Herat, Horasan bölgesinde yaygın olan sanatı da beraberlerinde getirmişlerdir. Yavuz Sultan Selim Tebriz'i aldıktan sonra Şah İsmail'in kurduğu ve İslam dünyasında üstünlük kurmuş olan Tebriz nakkaşhanesini de İstanbul'a göndermiştir. (Tezcan, 1991: 321)

Nakkaşlar, Ehl-i Hiref örgütünün Osmanlı Sanatı tarihi açısından en önemli bölümünü oluştururlar. Eserlerine bakıldığında Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nin ünlü nakkaşları Kara Memi ve Şah kulu görülmektedir. (Çağman, 1988)

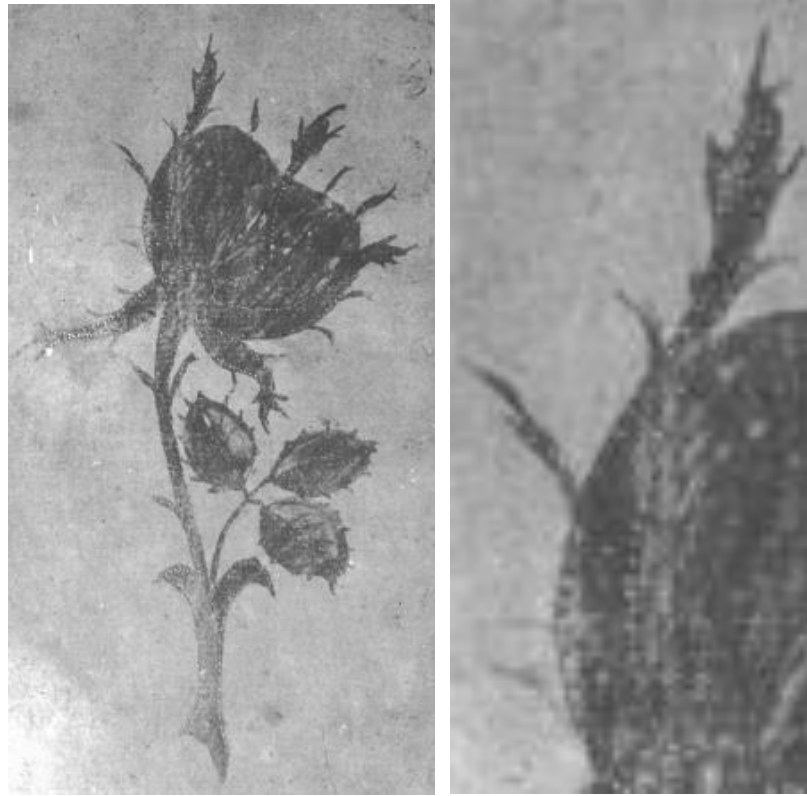
Sarayın İstanbul'da kendine ait dokuma atölyesi vardır, ancak yoğun talebi karşılayamadıklarında İstanbul ve Bursa' da ki atölyelere ve gerektiğinde yurt dışına özellikle ipeklileriyle ünlü Venedik'e de saray adına sipariş verilmektedir. Sipariş verileceğinde ustalara desen ve kumaş bilgisi de verilmiştir. Bazen bu desen ve kumaşlardan önce numune kumaş dokuması istenmiş, böylelikle renk uyumuna bakılmıştır.

Saray nakkaşhanesinde üretilen desenler farklı sanat dallarında da uygulanmaktadır. Sarayın nakkaşları bu desenleri kendileri büyütüp ilgili yerlere vermektedir. (Tezcan, 2010: 547) Maden, taş, ahşap, halı, çini, kumaş gibi eserlerde aynı desenler görülebilir. Şekil 3.1 de gösterilen Topkapı Sarayı sünnet odasındaki çiniler ile I. Ahmed' in çocukluk kaftanındaki bahar dallı bezemenin benzerliği, örnek olarak gösterilmiştir.

Şekil 3. 1.Desenlerde benzerlik
Kaynak: (Atasoy, 2005: 43-50)

Şekil 3.2. de görülen gül deseninin kalıp olarak kullanıldığı, desenin kenar konturlarındaki iğne izlerinden anlaşılmaktadır.

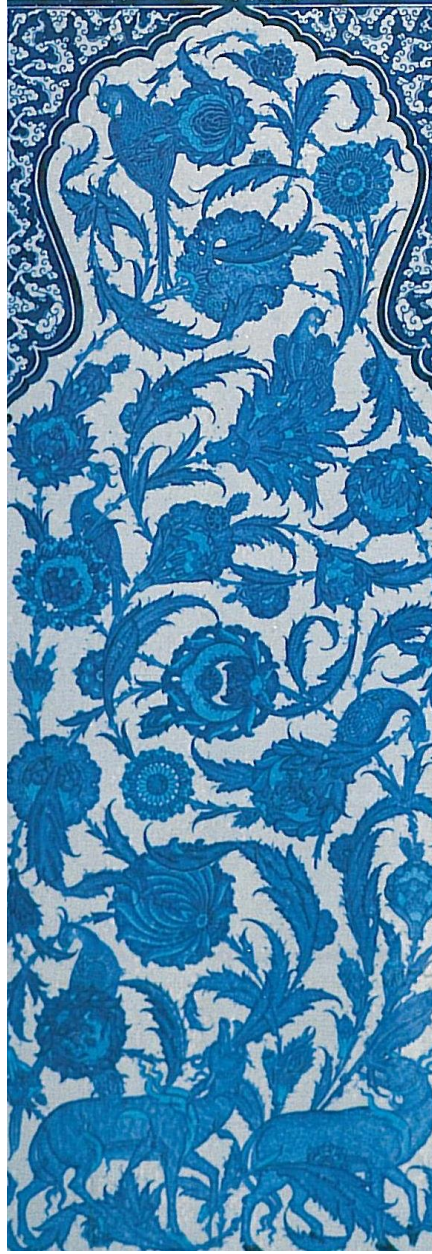
Şekil 3.2. Konturları iğneli gül goncası kalıbı

Kaynak: (Demiriz, 1986: 221) İÜK. A. 5566: Delail y. 110 a

3.2. Saz Üslubu ve Şahkulu

Saz üslubu Osmanlı sanatının yaygın olarak kullandığı bezeme üslubudur. Bu üslubu Şahkulu adındaki nakkaş ortaya çıkarmıştır. Bu üsluptaki desenler, kıvrık, sivri uçlu, hançer formundaki yapraklarla hatayi çeşitlemeleridir. Ressam Şahkulu öncelikle mürekkep resimleri yapmıştır. Sanatçı yaprak, hatayi, peri resimleri, ejderler, simurglar çizmiştir. Bu üslup resim sanatından sonra kitap sanatında en gösterişli örneklerini vermiştir. Bazı kemha kumaşların süslemelerinde saz yolu üslubu yer alır. Şekil 3.5 ile gösterilen sultan kaftanı bezemeleri saz üslubu örneğidir. (Mahir, 1988: 28-33)

Saz üslûbunun motifleri kadar önemli bir özelliği de bu motiflerin birbiriyle ilişki halinde tasarlanmış desenlerden meydana gelmiş olmasıdır. Şahkulu'nun kompozisyon şemalarında motifler tek tek değil, bütün halindedir. Saz üslubunda hatayi çiçeklerinin arasında hayvan motiflerine rastlanır.(Derman ve Duran) Şekil 3.3.de 1641 yılında inşa edilen Topkapı Sarayı sünnet odası çini panosu bulunmaktadır. Bütün halinde tasarlanmış panoda, Şahkulu'nun eserlerinde olduğu gibi hatayi çiçeklerinin ve hançer yapraklarının aralarında kuş motifleri görülmektedir.

Şekil 3. 3. Topkapı Sarayı Sünnet Odası çinilerinden (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, 2005: 43-50)

Şekil 3.4 ile gösterilen mürekkep desende, hançer yaprağının arkasında kuş motifi görülmektedir. Aynı desende saz üslubu olan bir yaprağın başka bir yaprağın içinden geçirildiği görülmektedir.

Şekil 3. 4. Mürekkep Desen

Kaynak: (Atasoy ve Raby, 1989: 103)

a

b

Şekil 3. 5. 16.yüzyıl ortalarında saz yaprakları ve çiçeklerle bezenmiş uzun kollu tören kaftanı (ayrıntı)

Kaynak: a(Altay, 1979) , b(Atasoy ve Denny, 2001: 67)

Şekil 3. 6. Kenarsız düz tabak yaklaşık 1545-1550

Kaynak: (Atasoy ve Raby, 1989: 134) Özel Koleksiyon A.B.D.

Şekil 3.7 ile verilen resimde, kıvrılan sivri uçlu hançeri yapraklar topluluğu üzerinde, derisi benekli ejder bulunmaktadır. (Mahir, 1986: 118)

Şekil 3. 7. Şahkulu atf imzası taşıyan ejder resmi,

Kaynak: <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/451405>, 24.12.2015

Şekil 3.8 ile verilen resimde, dar uzun kollu entari ve üzerinde etekleri volanlı ve önden düğmeli kısa kollu kaftan giyimli olan perinin giysisi , gözle seçilemeyecek kadar ince hatlarla işlenmiştir. Bu bezemelerde düğümlü çin bulutları, kıvrımlı süsleme ve çeşitli kuş figürlerine rastlanmaktadır. Perinin belini saran kemer tokası üzerinde de koşan geyikler, kuşlar ve kaplumbağa motifleri görülmektedir. (Mahir, 1986: 122)

Şekil 3. 8. Şahkulu eseri peri resmi

Kaynak: <http://www.asia.si.edu/collections/singleObject.cfm?ObjectNumber=F1937.7>, 24.12.2015

3.3. Çiçek Üslubu ve Kara Memi

Türk Sanatının vazgeçilmez unsurlarından biri olan çiçeğin Osmanlı Kültüründe önemli bir yeri vardır. Türk sanatı, bir İslam sanatı olarak figürü ve figürlü bezemeyi sınırlı ölçüler içinde kullanmıştır. Buna karşılık geometrik bezemeyi ve çiçekleri sınırsız kullanmıştır. (Demiriz, 1986: 12) Cennete benzetilen çiçek, İslamiyet'te yaygın olarak kullanılmıştır. Çiçekleri bazen stilize etmişler, bazen de doğada var olduğu şekilde natüralist olarak desenleştirmişlerdir. Buradaki stilizasyon sanatçının doğayı doğru aktarmasıyla da ilgili olmaktadır.

Avrupa'yı da etkisi altına alan Osmanlı çiçek kültürü Kanuni Sultan Süleyman döneminde gelişmiş, bu dönem Osmanlıların çiçek ve bahçe kültürü açısından çok parlak bir dönemi olmuştur. (Atasoy, 2005: 35)

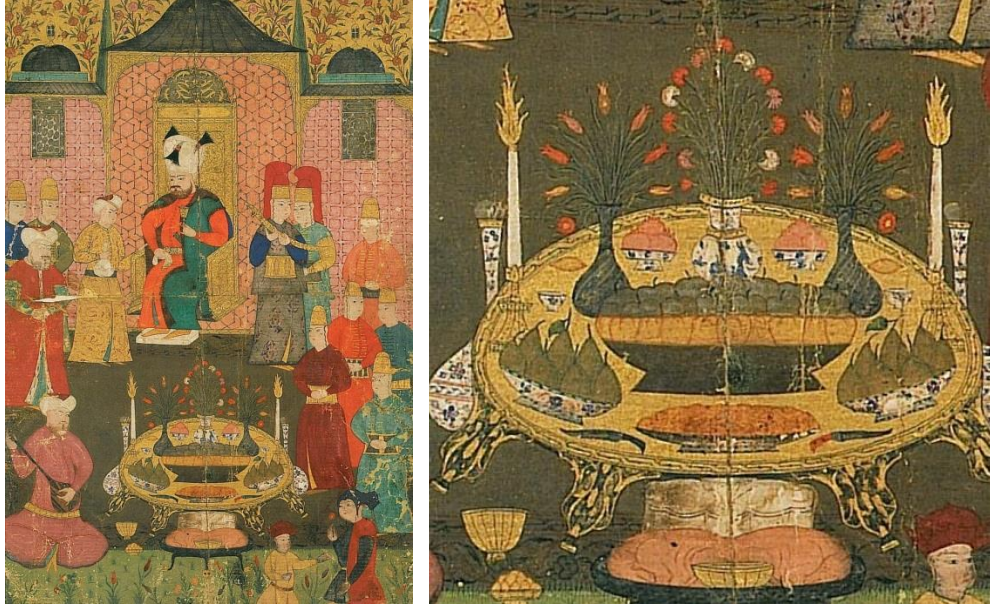
Osmanlılarda çiçek her yerde kullanılmıştır, saray düğünlerinde başta bahçelerin düzenlenmesi gelir. Ayrıca hediye olarak da çiçeğin önemli bir yeri vardır.

Şekil 3. 9. 1720 şenliğinde çiçek taşıyanlar. Levni Surname-i Vehbi

Kaynak: (Atasoy, 2005: 37) TSM A3593 108a.

Osmanlılar sofrada da çiçek kullanmışlardır. Çiçeklerle süslenmiş bir sofrayı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki bir murakka da yer alan bir minyatürde görülebilir. (Atasoy, 2005: 38)

Şekil 3. 10. IV. Murad'ın meclisi Murakka (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, 2005: 38) TSM H2148 11b

Osmanlı dünyasında hem kadınlar hem de erkekler kendilerini çiçek desenli giysilerle süslemiştir. Sultan II. Selim'in ok atarken resmedildiği portre bunu doğrulamaktadır. (Atasoy, 2005: 42)

Şekil 3. 11. Sultan II. Selim sırtında çiçekli kaftanıyla ok atarken (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, 2005: 42)

Topkapı Sarayı'nda Sultan III. Ahmed'in has odası çiçekli bezemelerle süslenmiştir. Ahşap üzerine boyanmış çiçekler ve meyve dolu kaseler süslemede yer almaktadır. (Atasoy, 2005: 52)

Şekil 3. 12. Topkapı Sarayı III. Ahmed has odasından ayrıntı (yemiş odası)

Kaynak: (Atasoy, 2005: 52)

Şekil 3.13 ile gösterilen Fatih Sultan Mehmed'in bu portresi en erken dönemlerden itibaren Osmanlıların çiçek sevgisini göstermektedir.

Şekil 3. 13. Gül koklayan Fatih Sultan Mehmed

Kaynak: (Atasoy, 2005: 52) TSM H2153, 10a

Çiçek motifleri tuğra süslemelerinde de kullanılmıştır. Özellikle Şekil 3.14. ile gösterilen Kanuni Sultan Süleyman tuğrasında natüralist formda küçük çiçekler, tuğra zeminini tamamen bezemiştir. Laleler, sümbüller, karanfiller, güller, bahar dalları süslemeleriyle Kara Memi üslubu tuğraya yansımaktadır.

Şekil 3. 14. Kanuni Sultan Süleyman'ın Tuğrası (ayrıntı)

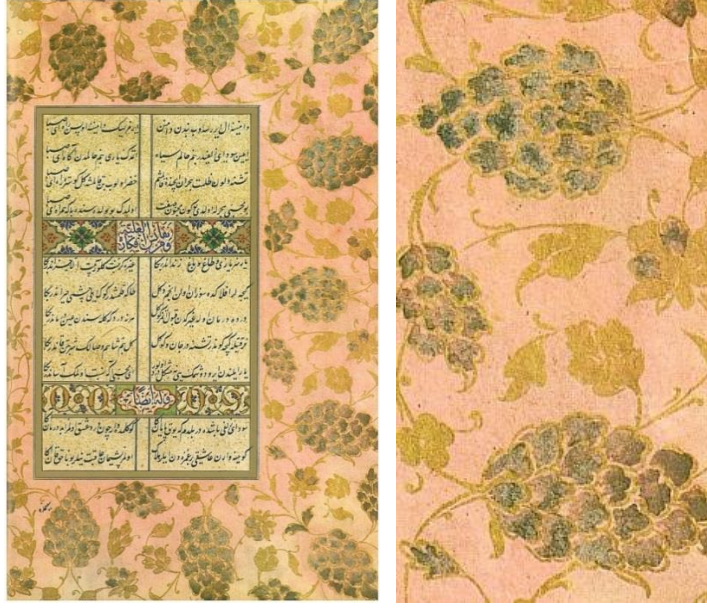
Kaynak: (Atasoy, N. 2005: 64)

1560' larda saraya getirilen Kara Memi, Şahkulu'nun yanında yetişen ve natüralist üslubu ortaya çıkaran nakkaştır. 16.yüzyıl ortalarında Osmanlı Saray Nakkaşhanesi' nin başına Kara Memi'nin geçmesiyle tüm sanat dallarında natüralist çiçek üslubu görülmeye başlar. Lale, gül, sümbül, bahar açmış meyve ağaçları, selvi, zerrin, karanfil gibi natüralist çiçek desenleri bu üslupla Osmanlı sanatında yer almıştır. Bu çiçekler, belirli kompozisyona göre uygulanmıştır. Motifler tek tek, dallar üzerinde veya madalyonlar içinde düzenlenmektedirler. Gerek saray tarafından, gerekse halk tarafından bu çiçekler oldukça beğeni toplamıştır. Kara Memi kendine has üslubuyla doğada var olanı kendi natüralist tarzı ile motifleştirmiş, ancak doğal halini değiştirmemiştir. Saray nakkaşhanesinde öğrendiği teknik ve yöntemlerde bunları oluşturmasında önemli katkı sağlamıştır. Bu üslup her sanat dalında benzerlik göstermiştir.

Nakkaş Kara Memi' nin güçlü tabiat gözlemi eserlerine yansımıştır. Çiçekleri doğal hali ile kullanmış bu şekliyle bezemelere yeni bir üslup kazandırmıştır. Dönemin çiçeklerini en güzel şekilleriyle aktarmıştır.

Kanuni'nin Muhibbi mahlası'yla yazdığı şiirlerini topladığı divan, Osmanlı Sanatı' nda daha sonraları çeşitli dallarda kullanılan natüralist çiçek desenlerinin ilk örneklerini sergilemesi açısından da önem taşır. (Demiriz, 2007: 18) Ayrıca bu döneme ait çoğunluğu Safevi Hattatı Şah Mahmud Nişapurî'nin yazılarından oluşan bir albümdeki tezhipleri Osmanlı kitap sanatının en özgün eserleri arasında yer alır. Kara Memi' den sonra Osmanlı kitap tezhibi klasik rumi, hatayi, kıvrım dal bezmelerine devam etmesine rağmen, diğer sanat dallarında natüralist çiçek üslubu yerini almıştır.

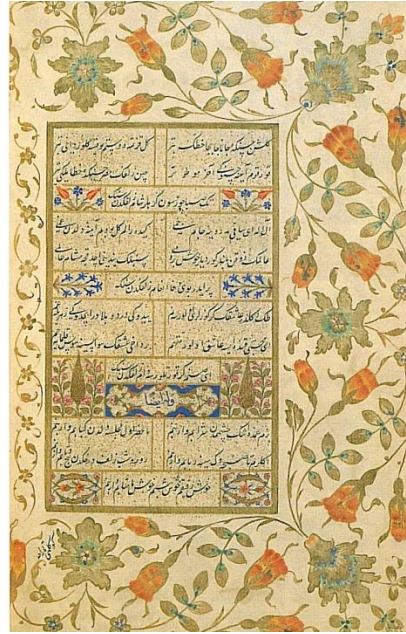
Şekil 3.15 de görülen Divan süslemesinde doğada var olduğu şekliyle kozalak motifleri, altın sarısı renkte yapraklı dallarla bezenerek bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Şekil 3. 15. Kozalak ve kıvrımlı dallarla bezeli yapraklarla süslenmiş Muhibbi Divanı'nda bezeme (ayrıntı)

Kaynak: (Kanuni Sultan Süleyman, 2005 basımı)

Şekil 3.16 ile gösterilen Divan süslemesinde, güllerin doğal formda bezemesi görülmektedir. Kara Memi'nin natüralist üslubu başlatması ile Osmanlı sanatında gül motifi her alanda görülmüştür.

Şekil 3. 16. Muhibbi Divanı'nda natüralist çiçeklerle süsleme

Kaynak: (Atasoy, N. 2005: 60)

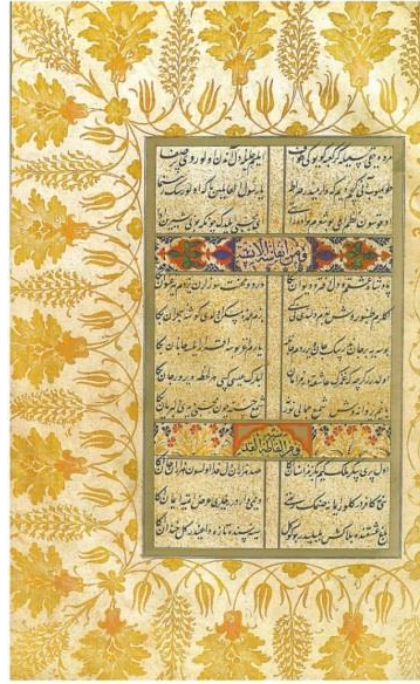
Şekil 3. 17. Gül bezeme

Kaynak: (Demiriz, 2007: 20)

3.3.1. Lale

Lale, şekli itibariyle Allah lafzını taşır. Yaprakların ayrımları Allah lafzının yazımıyla özdeşleştirilir. Türklerin Avrupa'ya tanıttığı bu çiçek gerek Osmanlı'da gerekse Batı ülkelerinde çok sevilmiştir. Osmanlı'da Lale Devri'ne adını vermiştir. Osmanlı sanatında en erken yer alan çiçeklerdendir. Sanatta farklı dönemlerde farklı şekillerde tasvir edilmiştir. 16. yüzyılda yuvarlağa yakın formlar, 18. yüzyılda oldukça uzun çizilmiştir. 19. yüzyılda yerini rokoko üsluba bırakarak kaybolmuştur. (Demiriz, 1986: 355)

Osmanlı'da laleye verilen öneme dinin sembolik yansıması olarak da bakılmıştır. Bu sebeplerden lale tüm alanlarda özellikle kitap, kumaş ve çini sanatında fazlaca karşımıza çıkmaktadır. Kara Memi eserlerinde yoğun olarak kullanılmıştır. Diğer çiçeklerle karışmış ya da tek sıralanmış çok örneği vardır.

Şekil 3. 18. Muhibbi Divanı'nda lale bezeme

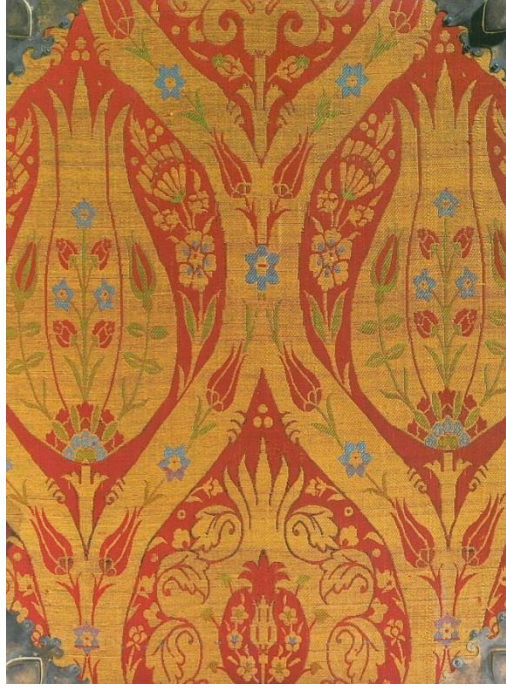
Kaynak: (Kanuni Sultan Süleyman, 2005)

Şekil 3.19 ile gösterilen lale motifli bu dokuma, içleri doldurulmuş olarak desenlendirilmiştir. O dönemde tekrarlayan motiflerin şaşırtmalı yerleştirilmesiyle elde edilen desenler beğeni toplamaktadır. Bu örnekte olduğu gibi yaprakların arasına yerleştirilmiş büyük boy laleler görülmektedir.

Şekil 3.19. Lale ve hatayilerle bezeli çocuk kaftanı

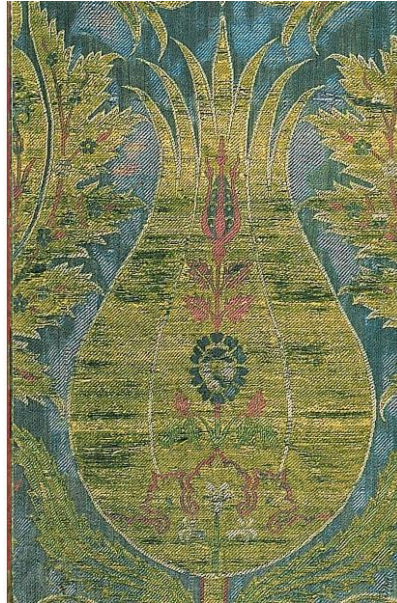
Kaynak: (Atasoy ,Denny, Tezcan, Mackie, 2001: 60) TSM env.no: 13/38

Şekil 3. 20. Şaşırtmalı sıralarda yerleştirilmiş birbirine bağlı şemseler içinde sırayla lale, nar desenleriyle kaplanmış kutu

Kaynak: (Atasoy, Denny, Tezcan, Mackie, 2001: 74) TSM İstanbul, env. no: 13/1421

Şekil 3.21 ile gösterilen, geç 16. yüzyıl ya da erken 17. yüzyıl tarihli kumaşta lale motifinin içleri diğer iki örnekte olduğu şekilde başka motiflerle doldurulmuştur.

Şekil 3. 21. Hatayi ve lale desenli kumaş (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, Denny, Tezcan, Mackie, 2001: 76) özel koleksiyon Arthur M. Sackler Museum Harvard University Art Museums, env no: XEA 183

Şekil 3.22 de görülen işlemeli çarşaf zemini lalelerle donatılmıştır. Kenar bordürlerinde karanfil motifi de kullanılmıştır. Lale deseni dönemlere göre farklı şekilde tasvir edilmiştir. Bu bezemede lalenin uçları inceltilecek çizilmiştir.

Şekil 3. 22. 16.yüzyıl sonları, çok ince keten kumaş üzerine kırmızı, yeşil, mavi renklerle lale, gül, karanfil desenleri kum iğnesi tekniğinde işlemeli çarşaf (ayrıntı)

Kaynak: (Tezcan ve Okumura, 2007: 60)

Şekil 3. 23. Açık renk zemin üzerinde lale ve karanfil motifleri sıralı olarak yerleştirilmiş ipek kaftan,

Kaynak: (Altay, 1979)

Şekil 3.24 ile gösterilen kaftan, dolaşmalı düzende iri laleler ve yaprakların devam etmesiyle desenlendirilmiştir. Diğerlerinden farklı olarak bezemede tek renk kullanılmıştır.

Şekil 3. 24. İtalyan çatması kadifeden 17. yüzyıl kaftanı

Kaynak: (Altay, 1979)

Şekil 3.25 ile verilen resimde, bulunan desen 16.yüzyıl ikinci yarısına aittir. Dolaşmalı düzende dallar üzerinde bulunan narlar içinde çiçekler vardır. Nar motifinin kenarları dilimli çerçeve içine alınmıştır. Bu şekliyle stilize edilmiş formdadır.

Şekil 3. 25. Dolaşmalı düzende nar ve lalelerle bezenmiş bir boy kumaş

Kaynak: (Atasoy ,Denny, Tezcan, Mackie, 2001: 36

Şekil 3.26 ile gösterilen dolaşmalı düzen desen örneğinde, içlerinde benekler bulunan lale motifi ve stilize edilmiş kozalaklar bezemeyi oluşturmaktadır. Dallar içinde stilize edilmiş çiçek motifleri bulunmaktadır.

Şekil 3. 26. Dolaşmalı düzende lale ve kozalaklarla desenlendirilmiş kadife

Kaynak: (Atasoy ,Denny, Tezcan, Mackie, 2001: 76)

3.3.2. Gül

Osmanlı Süsleme Sanatında natüralist üslubun çıkmasıyla tüm alanlarda kullanılan çiçek motifidir. İslamiyet'te bu çiçek Hz. Muhammed'le özdeşleştirilmiştir. Yaprakları tenine, üzerindeki su tanecikleri terine benzetilir. Bu sebeple İslam sanatında, özellikle Osmanlı sanatında çok kullanılmıştır.

Dini konulu eserlerde gonca gül yaygın olarak kullanılmıştır. Bazen çok stilize edilmiş şekilde, bazen de natüralist ve doğada olduğu gibi çizilmiştir. Bezemeleri Kara Memi'nin olan Muhibbi Divanında 'da az stilize edilmiş fazlaca örneği vardır. Kitap sanatı, taş, çini, keramik, duvar resmi gibi çeşitli sanat dallarında sayısız örnekleri vardır. Ancak en fazla kullanıldığı alan rokoko tezhiptir. (Demiriz, 1986: 238)

Ayrıca kumaş sanatında da gül motifi fazlaca kullanılmaktadır. Gonca şeklinde ya da açılmış gül olarak bazen tek bazen de diğer çiçeklerle kullanılır. 18. yüzyıldan sonra da çiçek buketlerinde yerini alır.

Şekil 3. 27. Muhibbi divanında çiçek bezemesine örnek

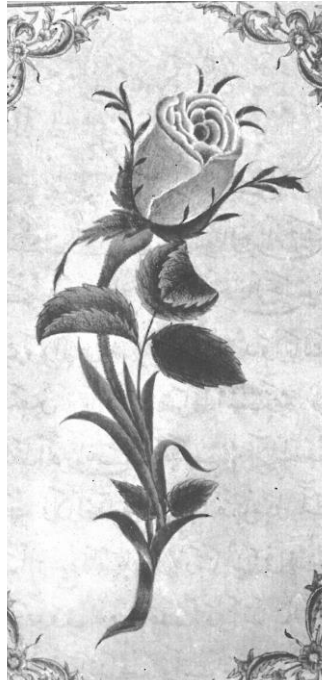
Kaynak: (Demiriz, 2007: 19) İÜK T.5467

Şekil 3.28 ile verilen bezemede, dallardan üzerlerinde güvezi ve krem rengi gül goncaları olan iç içe geçmiş sapsız çıkar. Bu kolluk, kumaş sanatında kullanılan gül bezemeye örnektir. Güllerin bir kısmı kırmızıyla dokunurken, diğer kısmı renklendirilmeden bırakılmıştır.

Şekil 3. 28. Dolaşmalı dallar üzerinde güllerle desenlendirilmiş bir çift kolluk (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, 2001: 40) TSM env. no: 13/665

Şekil 3. 29. Gül

Kaynak: (Demiriz, 1986: 238) İÜK. A.5768 Delail y. 4 a

3.3.3. Karanfil

Özellikle kumaş ve çini desenlerinde fazlaca kullanılan bezeme motifidir. Kanuni'nin Muhibbi Divanı'nda örnekleri çoktur.

Çinilerde bazen aşırı stilize edilerek geleneksel motiflerin arasına karışmış, bazen buketler arasında yer almıştır. Başka çiçeklerden farklı olarak karanfil, gerek tekstillerde, gerekse seramik eserlerde başka çiçeklerle karıştırılmadan yan yana dizilerek de işlenmiştir. (Altun (ed.), 1998: 177)

1566 tarihli Kanuni Divanında karanfil örnekleri çoktur. Burada çok sade formda ve alıştığımız karanfil görünümünden farklı stilizasyonda çizilmiştir. (Demiriz, 1986: 353)

Şekil 3.30 ile gösterilen Muhibbi Divanı süslemesinde karanfillerin sümbül, lale gibi diğer natüralist çiçeklerle bir arada kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 3. 30. Muhibbi Divanı'nda karanfil bezeme

Kaynak: (Kanuni Sultan Süleyman, 2005)

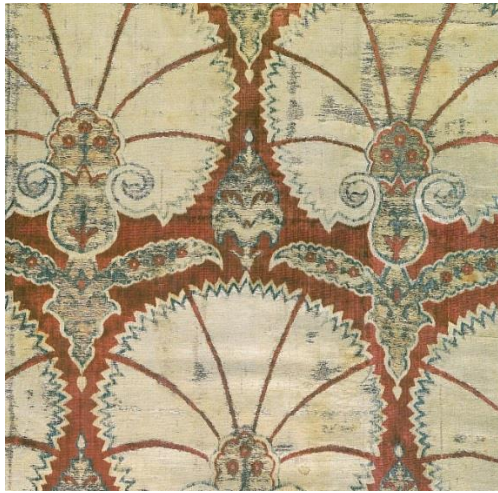
Şekil 3.31 ile gösterilen tören kalkanı, çiçek motiflerinin her yerde kullanıldığını en iyi şekilde örneklemektedir. 16.yüzyıl sonlarındaki örnek, karanfil ve lale motifleriyle bezenmiştir. Karanfiller şekil 3.37 de görülen kadife kumaştaki gibi yelpaze şeklinde stilize edilmemiş, doğal görüntüsünde tasvir edilmiştir. Kalkanın demir göbeğinde yıldız motifi görülmektedir.

Şekil 3. 31. Tören kalkanı (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy, 2011: 152) TSM, 16. yy.

Şekil 3.32 de görülen şaşırtmalı düzende yerleştirilmiş karanfil motifi stilize edilerek yelpaze şeklinde desenlendirilmiştir. Özellikle 17.yüzyılda Bursa kadifecileri karanfil deseninin birçok uyarlamasını kullanmıştır. (Atasoy ve Denny, 2001: 149)

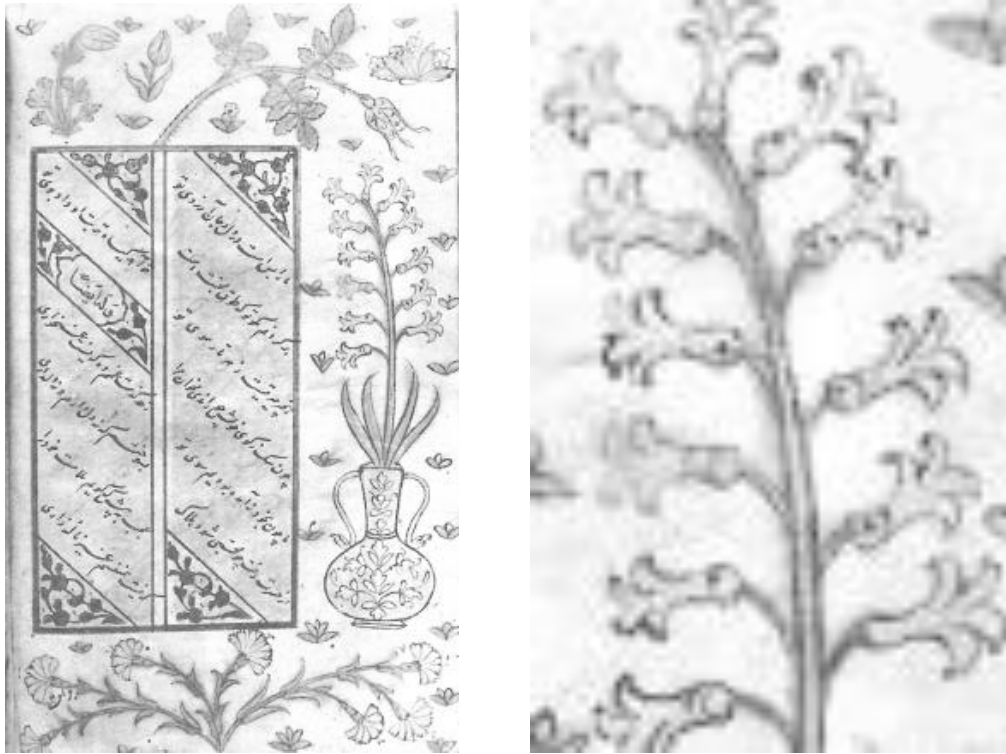
Şekil 3. 32. Erken 17.yüzyılda şaşırtmalı düzende yerleştirilmiş yelpaze şeklini almış karanfil desenli kadife (ayrıntı)

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 151) Fitzwilliam Museum Cambridge env. no. T 154-1949

3.3.4. Sümbül

Sümbül, natüralist çiçek üslubunun ortaya çıkması ile birçok sanat dalında yerini almaktadır. 16.yüzyılın bilinen örneklerinde sümbül çiçeğinin çinide kullanıldığı formlarının az stilize olduğunu görüyoruz. Kumaşta ise soğanı ile beraber dokunmuştur. 1736 tarihli Sümbülname’de çok çeşitli sümbül, sanatımıza tanıtılmıştır. 18.yüzyıldaki sümbüllerin çoğunda çiçekler katmerlidir, ancak 17.yüzyıl Gaznevi albümünde henüz katmerli sümbül yoktur. (Demiriz, 1986: 365-366)

Şekil 3.33 ile bir sayfası verilen Muhibbi Divanı’nda, çeşitli natüralist çiçeklerle bezeme görülmektedir. Vazoda sümbül çiçeği vardır. Bunun yanında gül, karanfil, lale de bu bezemede yer almaktadır.

Şekil 3. 33. Muhibbi Divanı’nda sümbül

Kaynak: (Demiriz, 1986: 169) TSK R.738

Şekil 3.34 ile verilen 16.yüzyıl sonlarından II. Selim’e ait şalvar örneğinde sümbül motifleri soğanları ile dokunmuştur.

Şekil 3. 34. Sümbül motifli ipek şalvar

Kaynak: (Atasoy, 2005: 44) TSM 13/179

Şekil 3.35 ile gösterilen saray kiliminin ortası sümbül motifleriyle bezenmiştir. Kenar bordürlerinde iri hançer yaprakları ve çiçekler bulunmaktadır.

Şekil 3. 35.Sümbüllü ipek kilim seccade

Kaynak: (Atasoy, 2005: 62) TSM 13/1537

3.3.5. Bahar Açmış Meyve Ağacı

Bahar açmış meyve ağacı motifi, 16.yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmış ve Osmanlı süsleme sanatlarının en sevilen motiflerinden biri olmuştur. Birçok alanda örnekleri oldukça fazladır. Hangi ağaç olduğu çoğunlukla belirlenememiş olsa da bazen yaprak ve çiçek dizilişi ağacı konusunda da fikir verebilir. Çinide, kitap sanatında , tezhip ve minyatüre, halı, kumaş, işleme alanlarında örnekleri oldukça çoktur.(Altun, 1998: 171)

Bunun en güzel örneğini 3.36 da bulunan lake ciltte görüyoruz. Cildin dış yüzünde siyah zemin üzerine ince kıvrık dallı hatayiler bulunur. İç yüzünde natüralist üslupta çiçekler ile bahçe görünümündedir. Altın zemin üzerinde çok çeşitli çiçekler bulunur. Bunlar; bahar açmış meyve ağacı, gül, süsen, lale, karanfil, zerrin, sümbül, menekşedir.(Demiriz, 1986: 66)

Şekil 3. 36. 16.yüzyıl ortası'nda lake cilt

Kaynak: (Atasoy, 2002: 214) TSM EH. 2851,

Şekil 3. 37. Bahar açmış meyve ağacına örnek

Kaynak: (Atasoy, 2002: 214)

Şekil 3.38 ile verilen çinide bulunan dalları siyah meyve ağacı, gelişmiş ağaç görünümündedir. Köklerini hançer yaprakları kapatır, gövdesine doğru iki yana bakan laleler vardır.

Şekil 3. 38. Hürrem Sultan Türbesi Revakı Çini levhasından ayrıntı.

Kaynak: (Özcan, 2012: 446)

3.4. Kompozisyon Şemaları, Yüzey Dağılımı

Kompozisyon; bir yüzey üzerindeki şekillerin dengeli ve güzel görünecek şekilde yerleştirilmesidir. Kumaşa uygulanacak motifler ve kompozisyon şemaları kitap sanatındaki motiflerden kaynaklanmaktadır. Motifler daha çok tezhipli sayfaların cedvel dışındaki halkarında ve koltuk tezhibinde görünmektedir. Bunlar olduğu şekliyle büyütülmekte ya da örneğin; bahar dalı, gül dalı, dolaşma lale deseni madalyon şeması içinde desenlendirilmektedir. Bu şemalarda genellikle ortada oval madalyon kenarlarda da çeyrek madalyon olan cilt kapaklarının etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca, bazı motiflere değişik özellikler katılabilir. Örneğin; laleler baklava şeması içinde taşlarla bağlanarak değişik şekilde kullanılabilir. (Tezcan, 1991: 324)

15.yüzyıl sonundan itibaren kıvrık dallar arasında rumilerin hatayilerle zenginleştiği spiraller görülür. II. Bayezid devrinde bu desene bulut ve düğüm motifi katılmaktadır. (Tezcan, 1991: 324)

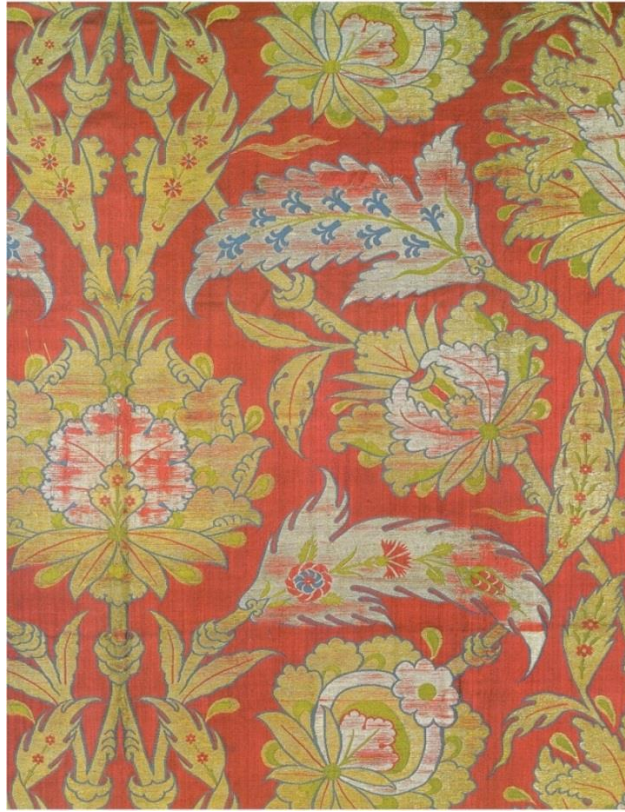
Sonsuz çeşitlilikte merkezi, simetrik, dikey bir hat veya serbest düzende kompozisyon oluşturulurken, motifler bazı kurallar içinde birbiriyle uyumuna ve renklerine bakılarak kullanılmıştır.(Bilgi ve Zambak, 2012: 22) Erken tarihlerden itibaren en çok kullanılan motifler; ay, güneş, mührü Süleyman, üç benek ve çintemanidir. Çubuklu, yollu, satranç nakışlı desenler de çok kullanılmıştır. Bitkisel motifler de; lale, karanfil, sümbül, gül, şakayık gibi çiçeklerle, bahar dalları, kıvrak dallar, hançer şeklinde yapraklar, çınar yaprakları, nar çiçekleri, narlar, iri çam kozalakları en çok kullanılanlarıdır. Bu motiflerin natüralist biçimde aktarılması da önemli bir özelliktir. Yaygın olmamakla birlikte hayvan figürlü desenlere de rastlanır. Tavus kuşu, ceylan geyik motifleri bunlar arasında sayılabilir. (Tezcan, 1994: 52)

Spiraller süsleme sanatlarında antik çağlardan itibaren kullanılmış, değişik şekillerde uygulamalarına yer verilmiştir. Süsleme sanatlarının her alanında bu kıvrımları görmek mümkündür.

Kumaşların kullanımına göre kompozisyon şemaları değişmektedir. Bunlar elbiselik, mefruşat (yer yaygısı, sedir örtüsü, yastık) eğer örtüsü ile dini ve askeri

amaçlı kumaşlar olarak gruplanabilir. Örneğin giyimde kullanılan kumaşlarda sonsuzluk fikri esas olurken mefruşat kumaşlarında kenarlı kumaşlar kullanılmıştır. Dini kumaşların büyük bölümünü Kabe örtüleri teşkil eder. Askeri kumaşların başında sancaklar gelir. Bu kumaşlar üzerlerinde farklı desenlere sahiptir. Bunlar tuğra, üç ay, yıldız, kale tasvirleri ve zülfikâr (Hz Ali'nin kullandığına inanılan çift ağızlı kılıç) şeklinde motiflerdir.(Tezcan, 1991: 5)

Kitap sanatından kumaş sanatına uygulanan bu motiflerde zemin rengi hariç, diğer detaylarda da benzerlik vardır. Tezhipte zemin rengi parlak lacivert, bazen de siyah tercih edilir. Kumaşta zemin rengi çoğu zaman yakut kırmızısıdır. Tezhipte desenlerin daha belirgin olması için yapılan tahrirlenme kumaş desenlerinde de uygulanır. Şekil 3.39 ile gösterilen kumaş motiflerin kenarında tahrirlenmeye örnek olarak gösterilebilir. (Tezcan, 1991: 325)

Şekil 3. 39. XVI. yüzyılın ortalarında desenlerin kenarları tahrirlenmiş dolaşmalı kemha kumaş

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 73) Benaki Müzesi, Atina

Osmanlı desenlerinde yerleşim düzeninde en çok kullanılan düzenler dolaşmalı düzen, şaşırtmalı düzen ve yatay düzendir.

3.4.1. Dolaşma Düzen

Sonsuzluk esasında; yukarıdan aşağıya birbirine paralel, kıvrılarak giden, sağından solundan lale, nar veya kozalak çıkan dal deseni sık kullanılan şemalardandır. 1640 tarihli Narh Defterinde bu desene *dolaşma nakışlı* dendiği tespit edilmiştir. (Tezcan, 1994: 53)

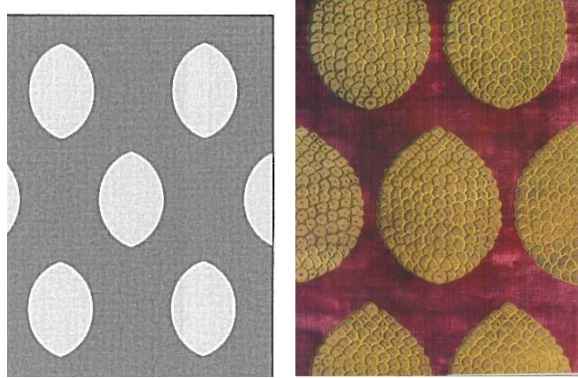

Şekil 3.40. Dolaşma düzen şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 204-62) TSM İstanbul, env.no: 13/35

3.4.2. Şaşırtmalı Düzen

Kumaşlardaki bütün kompozisyon şemalarında sonsuzluk fikri esastır. En yaygın şema; yüzeye yayılmış kesintisiz devam eden motiflerdir. Diğer tip madalyonludur. Açılıp kapanarak birinden diğerine geçilen oval veya yuvarlak madalyonlar veya kaydırmalı eksen üzerinde sıralanmış serbest madalyonlardır.

Şekil 3.41. Şaşırtmalı düzen şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 204-79)

Şekil 3.42 ile gösterilen şemada, madalyonlar içinde bulunan desenlerin, birbirine bağlı şemse şeması ve kumaş örneği görülmektedir.

Şekil 3.42. Şaşırtmalı düzen şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 204-58)

Şekil 3.43 ile gösterilen şemada, birbirine bağlı çift şemse şeması ve kumaş örneği bulunmaktadır. Madalyonların birbirine bağlı olarak devam ettiği düzen görülmektedir.

Şekil 3.43. Birbirine Bağlı Çift Şemse Şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 204-91)

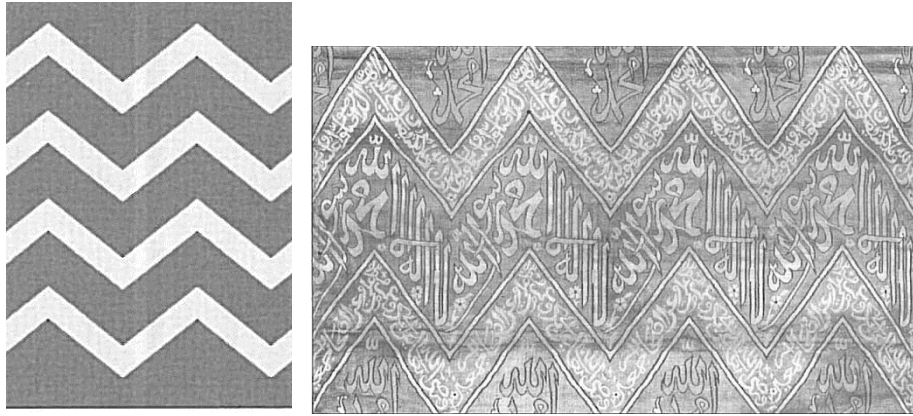
3.4.3. Yatay Düzen

Şekil 3. 44. Yatay düzen şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 205-76)

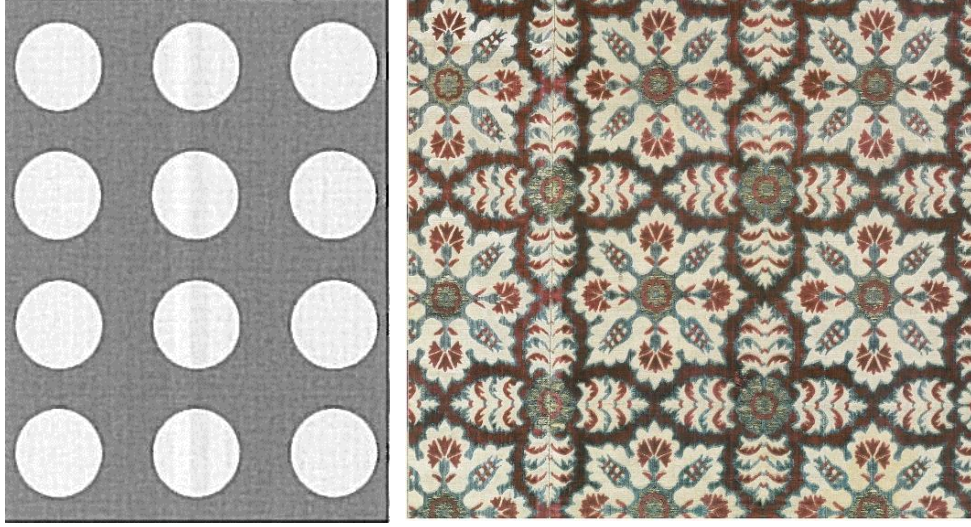
Şekil 3.45 ile gösterilen örnekte yatay düzende üst üste sıralı devam eden şema bulunmaktadır.

Şekil 3. 45. Üst üste sıralı düzen şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 205)

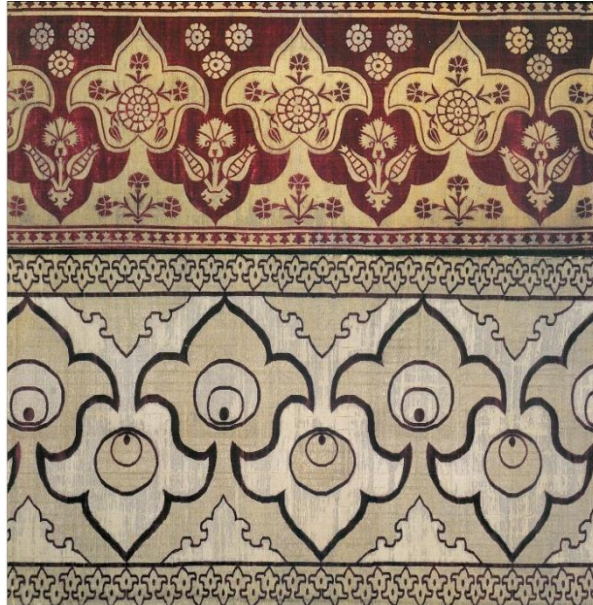
Şekil 3.46 ile verilen örnekte, yatay düzende üst üste sıralı olarak dizilmiş motiflerin bezemeyi oluşturduğu şema ve seçilen örnek gösterilmiştir.

Şekil 3. 46. Üst üste sıralı düzen şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 205-148)

Şekil 3.47 ile gösterilen, yatay olarak bulunan desende, şerit halinde devam eden düzen görülmektedir.

Şekil 3. 47. Üst üste sıralı düzen şeması ve kumaş örneği

Kaynak: (Atasoy ve Denny, 2001: 205-95)

4. BAROK VE ROKOKO DÖNEMİ

18. ve 19 yüzyıllar Osmanlı'nın Batı'yı siyaset, askeri ve teknik alanda üstün olarak ettiği bir dönemdir. Yapılan anlaşmalar Osmanlı'yı Batı politikalarına bağımlı hale getirmiştir. Osmanlılarda Batı merakı başlamış, III. Ahmed' in saltanat yıllarında da hız kazanmıştır. (Mahir, 2005: 76)

Osmanlı Devleti'nin Batı'ya açılımı öncelikle Batı'nın ilerlemiş teknolojisine duyulan ihtiyaçtan kaynaklanır. Bununla beraber sultanların bazıları bu teknolojiyle ilgilenirken, bazı sultanlar da Batı'nın kültür ve sanatına ilgi duymuştur. Örneğin 18. yüzyılın başında Sultan III. Ahmed, daha çok kültür, sanat ve yaşam biçimiyle ilgilenmiştir.

Bu yıllarda Osmanlı tasvir sanatı henüz geleneksel üslubunu kaybetmemiştir, ancak yeni bir sanat anlayışı benimsemiştir. İstanbul Nakkaşhanesinde öğrenci olan, önceleri saz üslubunda tezhip ve resim çalışan daha sonra minyatür yapmaya başlayan *Levni*' nin bu sanat anlayışının oluşmasında çok etkisi olmuştur. Çalışmalarında ışık gölge kullanarak derinlik etkisi vermektedir. Ancak bunu yaparken geleneksel kalıplara bağlı kalmaktadır. (Mahir, 2005: 77)

18.yüzyılda Batı tesiriyle ortaya çıkan değişimler Osmanlı toplumunu da etkilemiştir. Avrupa toplumlarına hayranlıkla Batı'ya dönük bir anlayış başlar. Bu değişimden sanat ta etkilenir. 18.yüzyıldan başlayarak sanatkârlar, Avrupa'nın Barok ve Rokoko üslubunu benimsemiştir. (Özkeçeci, 2007: 48)

Barok sanatı maniyerizme tepki olarak çıkmış ve Avrupa'ya yayılmış bir sanattır. Dengeli, ölçülü, klasik anlayışa ters düşen abartılı, gösterişli ve kurallara uymayan tarzı vardır. Bu tarz Osmanlı'yı da etkilemiş İslam inancıyla kaynaştırılarak kendine has özellikler göstermiştir. (Özkeçeci, 2007: 49)

17. yüzyılda ortaya çıkan ve 18. yüzyıla kadar devam eden Barok Çağ, İtalya'da başlamış, Avrupa'da birçok ülkede benimsenmiştir. Avrupa dışında Rusya İmparatorluğu ve Osmanlı'da' da yerel tarz ile bir arada kullanılarak özel bir tarz

oluşturmuşlardır. Rönesans'ın ağır başlı tarzının tam karşıtı bir yaklaşımı olan Barok üslupta, heyecan ve sonsuzluk vardır. Barok üslupta hayal gücünü kullanma ve büyüleme etkilidir. (Tuncel, 2002: 42)

Barok sanatının giyime ve kumaşa etkisi olmuştur. Koyu renklerin simlerle kullanımı, abartılı desenler ve tasarımlar, işlemede yoğunluk, inci kullanımı, özelliklerinden olmuştur. Kumaşlarda kadife, brokar, ipek, dantel, jakarlı kumaşlar kullanılmıştır.

Şekil 4.1. ile gösterilen 17. yüzyıl sonu ya da 18. yüzyıl başlarından kalma Osmanlı kumaşı, İpek saten zemin üzerine barok desenleriyle işlenmiştir.

Şekil 4.1. Osmanlı barok etkili kumaş örneği

Kaynak:<http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/219959>, erişim: 22.01.2016

Şekil 4.2. İstanbul'da inşa edilmiş ilk barok özellikli Nuruosmaniye Camii

Kaynak:https://tr.wikipedia.org/wiki/Nuruosmaniye_Camii#/media/File:Nuruosmaniye_Mosque_Mars_2013.jpg, 24.12.2015

18.yüzyıl Türk bezeme sanatlarında Batı'nın etkili olduğu bir dönemdir. Bu dönemde klasik bezemelerin yerini Avrupa tarzında bezemeler alır. Batı etkilerinin sanata yansımaları ortaya çıkar. İtalyan Barok sanatından etkilenilerek Fransa'da *Rokoko* sanatı oluşmuştur. (Duran. 2012: 397) Osmanlı da desen anlayışı da Batı etkisiyle Rokoko sanatından etkilenmiştir. Sultan I. Mahmud devrinden itibaren *Barok* ve *Rokoko* etkisinin tasarım alanlarında yer aldığı görülür.

Aksu'nun ifade ettiği gibi (2008: 159-160):

Osmanlılardaki rokoko süsleme Avrupa rokokosuna benzemekle beraber ondan farklı olarak Türk rokokosu denilen ve örneklerine daha çok kitap tezhiplerinde, mezar taşları, ahşap, madeni eşya ve kumaşlar üzerinde rastlanan ayrı bir üslûp oluşturmuştur. Topkapı Sarayı'nda I. Mahmud döneminde yeniden dekore edilen Şehzadeler Mektebi adındaki odanın süslemeleri bu üslûbun ilk örneklerinden biri sayılır. Dolmabahçe Camii'nde birkaç üslûbu birlikte gösteren süslemelerde geniş yapraklar, dallar, çiçekler yer almakta,

çiçek demetlerinde rokoko üslûbunun özellikleri görülmektedir. Ortaköy Camii'nin (Büyük Mecidiye Camii) cephelerinde yer alan barok-rokoko tarzındaki kabartma süslemeler yanında içeride istiridye kabuğunu andıran formlar ve bunların arasında bulunan yeşil renkli dallarla bu tarz süslemeler vardır. Küçüksu Kasrı'nın dış cephesine de Abdülaziz devrinde rokoko tarzında kabartma süslemeler yapılmıştır. Galata Mevlevihânesi'nde semahâne tavanında barok, rokoko ve empire özellikler gösteren eklektik üslûpta süslemeler bulunmaktadır. Saksı formları, bunlardan çıkan çiçekler, rokoko süslemeler ve geleneksel çiçeklerle ahşap kabartma yaprak formları bir arada ele alınmıştır.

17.yüzyıldan itibaren Batı etkileri Osmanlı sanatında görülmeye başlar. Yüzeyi dolduran çiçek buketleri, yelpaze şeklini almış karanfiller bu dönemde dikkat çekmektedir. 18.yüzyıldan itibaren ekonominin çöküntü içine girmeye başlamasıyla dokuma kumaşların kalitesi de düşer. (Tezcan, 1989: 28)

18.yüzyılın başında serpme çiçek buketleri, perdeler, kurdeleler, fiyonklar, manzaralar kendini göstermeye başlar. İşlemelerde her renk kullanılır ve aynı rengin farklı tonlarıyla yapılan gölgelendirmeler ile motiflere derinlik kazandırılır. (Bilgi ve Zanbak, 2012: 22)

18.yüzyıl'da bütün sanatlarda Avrupa sanatına özentisi kendini göstermeye başlar. Bu doğadaki görüntüden çok hayal gücünün kompozisyonlarıdır. I. Abdülhamit devriyle (1774-1779), fıskiye havuzlar, bahçeler, saksı içinde meyve ağaçları rokoko tarzı işlemede yer almıştır. Kimyasal boyanın elde edilmesi ile işlemler daha renkli, canlı bir görünüm kazanmıştır. Her rengin açık koyu tonları elde edildiğinden dönem özelliği olarak işlemlere yansımıştır. (Berker, 1981: 12)

Şekil 4.3. ile verilen seccade örneğinde; rokoko tarzında kıvrık katlı kemer seccadenin mihrap kısmını oluşturur. Mihrap ortasında ağaç motifi işlenmiştir. Yanlardaysa ağaç toplulukları vardır. Tüm motiflerinde dönem özelliği olan gölgelendirme yapılmıştır.

Şekil 4.3. 18.yüzyıl ikinci yarısında seccade örneği

Kaynak: (Bilgi ve Zambak, 2012: 148) SHM 14073-İ.1376

Şekil 4.4 ile gösterilen bohça örneğinde; açık mavi ipek atlas zeminli bohçanın yüzeyi üzüm salkımlı asma dallarının kaydırmalı eksende tekrar edilmesiyle doldurulmuştur. Üzümler sûzeni işiyle, dallar dival tekniğiyle işlenmiştir.

Şekil 4.4. 19. Yüzyıl bohça örneği

Kaynak: (Bilgi ve Zambak, 2012: 94) SHM 10447- İ.1047

4.1. Ali Üsküdârî

Ali Üsküdârî Türk bezeme sanatının önemli sanatkarlarından biridir. Kara Memi ve Şah kulu'nun klasik sanat anlayışını rokoko üslubu ile bağdaştırıp kendi üslubunu oluşturmuştur. Çiçekleri sanatında kullanarak çiçek ressamlığının öncülerinden olmuştur. Ali Üsküdârî, sernakkaş Şahkulu' nun üslubunu benimsemiş, eserlerinde saz yolu desenlerini kullanmıştır. (Duran, 2012: 410)

Ali Üsküdârî hafif bir gölgelendirme yaptığı çiçeklerini genellikle tek tek ele almış, ancak bazı hallerde büyük çiçeğin yanına küçük bir çiçek ekleyerek bunları kurdele ile bağlanmış şekilde tasvir etmiştir. Bunları ince uzun dikdörtgenler olarak çizmiştir. Çoğunlukla çiçekleri doğada olduğu gibi çizmiş ancak bazı durumlarda kendi stilizasyonuna yer vermiştir.(Atasoy, 2005: 71)

Batı etkisi ile Osmanlı sanatına giren *Rokoko* tarzını benimsemiş olan Ali Üsküdârî, çiçeklerine boyama teknikleri ile üç boyut kazandırmıştır. Çalışmalarında dönem özelliği olan kurdeleli çiçek buketlerini kendi tarzıyla kullanmıştır.

Şekil 4.5. Ali Üsküdârî çiziminde çiçek

Kaynak: (Atasoy, 2005: 71) İÜK T5650 90a.

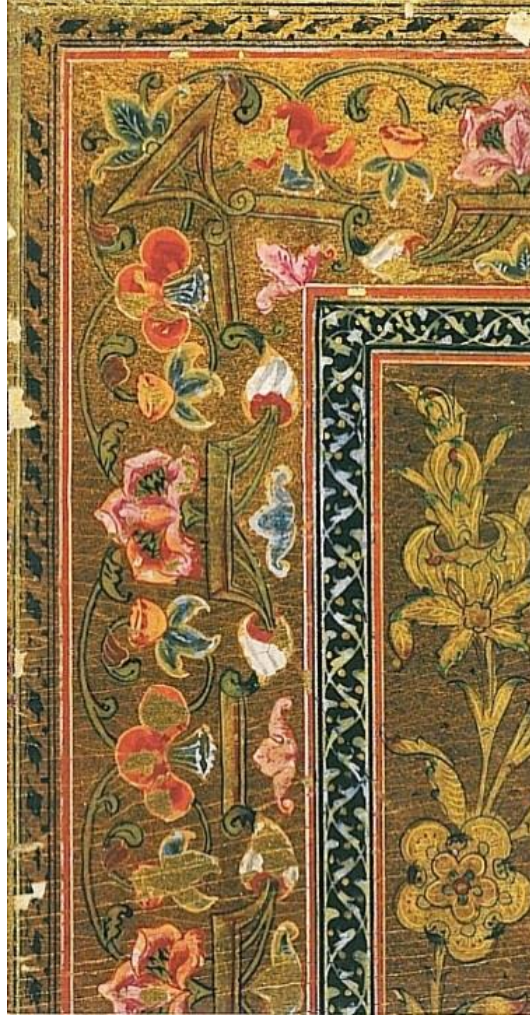
18.yüzyılda çiçek ressamlığı alanında en büyük ustalardan biridir. Eserlerinde hatayilerle yaptığı süslemeler ve natüralist çiçek üslubuyla oldukça güzel çalışmalar yapmıştır.

Bunların başında her biri tek başına bir sayfada yer alan ve 30 sayfadan oluşan 1727 yılına ait şiir kitabı yer alır. Bu eser Osmanlı çiçek tasvirleri açısından, yalnızca üslubuyla değil çiçeklerin çeşitliliği ile de oldukça önemlidir. (Atasoy, 2005: 71)

Şekil 4.6. Ali Üsküdârî' nin halkari çalışması (ayrıntı)

Kaynak: (Duran, G. 2008: 25) TSMK. A. 3652.

Şekil 4.7. Rokoko tarzında rugâni kitap kabı (ayrıntı)

Kaynak: (Duran, G. 2008: 49)

Şekil 4.8. Rugâni kitap kabı bezemesi ve ayrıntı

Kaynak: Duran, G. (2008: 80-30) EHAH Mevlidi Nebevi

4.2. Abdullah Buhâri

Minyatür sanatçısı olarak bilinen Abdullah Buhâri, çiçek ressamı olarak da iyi bir üne sahiptir. Çiçeklerin yapısal olarak tüm özelliklerini resmetmektedir. Doğayı iyi gözlemlemiş ancak bazen çiçekleri abartarak çizmiştir. Açmakta olan bir lalenin sivri uçlarını bükerek ip şeklinde görüntü vermesi buna örnektir. (Demiriz: 2007)

18. yüzyıl sanatçısıdır. Buhâri iki boyutlu yüzeysel çalışmalara üç boyut kazandırarak hacimlendirmiş, figür resimleri dışında çiçek resimleri de yapmıştır. (Mahir, 2005: 80) Çalışmalarında boyama teknikleri dönem özelliklerine göre oldukça etkileyicidir.

Şekil 4.9. 1727 yıllarında Buhâri eseri olduğu tahmin edilen gelincik

Kaynak: (Demiriz: 2007)

Şekil 4.10 ile gösterilen Buhâri eseri lalenin, sivri uçları bükülmüş ve abartılı bir tasvirle ile çizilmiştir.

Şekil 4.10. Şükûfenâme’de lale,

Kaynak: (Atasoy, 2005: 36) İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kitaplığı 1573, 19b

Şekil 4.11 ve şekil 4.12 ile gösterildiği şekilde gül tasvirleri bazen gonca gül, bazen de yaprakları açılmış şekilde çizilmiştir.

Şekil 4.11. Abdullah Buhâri eseri gül

Kaynak: (Demiriz: 2007)

Şekil 4.12. Abdullah Buhâri imzalı açmış gül

Kaynak: (Demiriz: 2007)

5. ART NOUVEAU

Art Nouveau stili 1890-1914 yılları arasında çoğunlukla dekoratif sanatlar ve mimaride kendini göstermiş bir sanat akımıdır. Sözcük anlamıyla yeni sanat akımı olarak anılır. Natüralist ve simgesel olarak tanımlanabilen Art Nouveau, zarif bitkisel motiflerin kullanıldığı, doğanın estetiğini stilize eden bir üsluptur. İngiltere’de ‘Modern Style’, İtalya’da ‘Stile Floreale’, Almanya’da ‘Jugendstil’, İspanya’da ‘Arte Modernista’, Fransa’da ise en yaygın olarak bilinen ‘Art Nouveau’ kullanılmıştır. İrepoğlu, 1990: 10)

Şekil 5.1 ile verilen resimde görüldüğü gibi, birbirine teğet çemberlerden oluşan demirlere çeşitli binalarda rastlanmaktadır.

Şekil 5.1. Rasan Apartmanı, pencere demirleri (ayrıntı)

Kaynak: (Barillari ve Godoli, 1996: 138)

Şekil 5.2 ile verilen resimde, Art Nouveau tarzında çok kullanılan floral üslup örneğinde süslemeler görülmektedir. Doğal hallerine bağlı kalınarak betimler, İtalyan *Liberty* üslubunun etkisini göstermektedir.

Şekil 5.2. Apartman ön cephesi (ayrıntı)

Kaynak: (Barillari ve Godoli, 1996: 140)

Şekil 5.3. Duvardaki ve kapıdaki kıvrımlarıyla dönemin estetik tarzını yansıtan giriş holü.

Kaynak: (Rose, 2014: 11)

5.1. Kumaşta ve İşlemede Art Nouveau

Art Nouveau kumaşa ve giysiye uyarlanabilmiştir. Bu durumun ortaya çıkması ile sanat kollarında ahenkli bir bütün oluşturma ve yenilenme ihtiyacı doğmuştur. 1870'ten sonra ortaya çıkan bu estetik hareketle giysilerde ve el sanatlarında da Art Nouveau'nun etkisi gözlenmeye başlanmıştır. Artistik elbiseler, elbise hareketinin reformu olmuştur. Bu artistik giysi tasarımları ve yeniden oluşumları çok beğenilmiş ve kullanılmıştır. (Rose, 2014: 9)

Mimaride görülen kıvrımlar, çemberlerin spiral dönüşleri giysilerde görülmeye başlamıştır. Bu zellikler drapelelerle kumaşa yansımaktadır. İri iek ve yaprak desenleri, işlemelerde göz alıcı ışıltı her dönemde olduğundan daha farklı olarak giysi tasarımlarına yansımıştır. Geleneksel korseler yine kullanılır, ancak kumaş ve işlemeleriyle dönem özelliğindeki süslemeleri yansıtmaktadır.

şekil 5.4 ile gösterilen Osmanlı kadın kıyafeti, asma dalı kıvrımlarıyla üzüm salkımı ve asma yaprağı işlemelidir. Desen ve işlemeler ile art nouveau özelliklerini yansıtmaktadır.

şekil 5.4. Osmanlı Art Nouveau kadın kıyafeti

Kaynak: Hülya Tezcan Ders Notları

Art Nouveau sanatının özellikleri çoğu alana olduğu gibi işlemeye de yansımıştır. Kumaşlar üzerinde; floral desenler ve iri yapraklarla işlenmiş abartılı görünüm vardır.

Şekil 5.5 ile verilen kadife elbisede üzerindeki çiçeklerin yaprakları keçeden uygulanmış ve üç boyutlu görüntü elde edilmiştir. Yapraklar balıksırtı tekniği ile ipliklerle işlenmiştir.

Şekil 5.5. Kadife elbise

Kaynak: (Rose, 2014: 31)

6. SONUÇ

Osmanlı Saray Sanatının desenleri 15. Yüzyıldan başlayarak sürekli değişim içinde olmuştur. Erken Dönem’de Osmanlı sanatı’nda Timur etkilerinden bahsetmek mümkündür. Bu dönemde özellikle Bursa’da faaliyet gösteren Nakkaş Ali Bin İlyas ve İstanbul’da etkili olan Baba Nakkaş üslubu anlatılmıştır. Nakkaş Ali Bursa Yeşil Camii Mihrap süslemelerini yapmıştır. Baba Nakkaş Rumi-hatayi bezemelerinin ağırlıkta olduğu üslubu ortaya çıkaran nakkaştır.

14. ve 15. Yüzyıllarda gelişme süreci yaşayan Osmanlı Sanatı, 16. Yüzyılda saray nakkaşhanesinin de faaliyetleriyle kendi kimliğini oluşturmuştur. 16. Yüzyıl Klasik dönem, Osmanlı desenlerinin en güzel örneklerini verdiği dönem olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan saz üslubu ve natüralist çiçek üslubu tüm sanat dallarında etkili olmuştur. Saz üslubunu Şahkulu ortaya çıkarmıştır. İri hançer formundaki yaprakların birbirlerinin içinden geçerek oluşturduğu hatayi desenleri sazyolu olarak adlandırılmıştır. Kara Memi Şahkulu’nun öğrencisidir. Şahkulu’ndan sonra sernakkaş olarak Kara Memi’nin başa geçmesiyle tüm sanat dallarında natüralist çiçekler yer alır. Bu çiçekler; lale, gül, sümbül, karanfil, bahar açmış meyve ağacı gibi çiçeklerdir. Kara Memi bu çiçekleri doğada gözlemlediği şekliyle desenleştirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman’ın şiirlerinin bulunduğu Divan süslemeleri natüralist üslubun en güzel örneklerini yansıtmaktadır.

17. yüzyılın ikinci yarısında Batı etkisi kendini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. 18.yüzyılda çiçek buketleri, yelpaze şeklinde karanfiller, saksı içinde meyve ağaçları bezemelerde görülür. Bu dönemde desenlerin her renginin ve tonlarının kullanılması ile motiflere derinlik verilmiştir.

Batı’nın etkisiyle sanat eserlerinde görülen Barok, Rokoko ve Art Nouveau akımları’nın kumaşa etkisi seçilen örneklerle gösterilmiştir.

Desenler, dönemlere ve nakkaşların desen stillerine göre farklılıklar göstermiştir. Tezde bu değişim ve gelişim anlatılmıştır.

7. KAYNAKÇA

- Altay, F. *Kaftanlar* (1979) İstanbul: Yapı Kredi Bankası Kültür Sanat
- Altun, A. (ed). *Osmanlı'da Çini ve Seramiğin Öyküsü* (1998) İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- Aslanapa, O. (1984). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Aslanapa, O. (2005) *Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi
- Atasoy N, Denny B.W. , Tezcan H, Mackie L,W. *İpek*. London: TEB Yayınları
- Atasoy, N, ve Raby, J. (1989) *İznik Seramikleri*. Singapur: Türkiye Ekonomi Bankası
- Atasoy N, *Hasbahçe*. (2014) İstanbul: Masa Yayınevi
- Atasoy, N. (2005) *Osmanlı bahçeleri ve hasbahçeler 15.yy dan 20.yy* İstanbul: Kültür ve turizm bakanlığı yayınları
- Azade, A. ve Keskiner, C. (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen Ve Motif*
İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları
- Barilla, D. ve Godoli E. (1996) *İstanbul 1900 "Art Nouveavu" Mimarisi ve İç mekanları* Yem Yayın
- Bektaşoğlu M, (2009). *Anadolu'da Türk İslam Sanatı*. DİB Yayınları
- Berker, N. (1981) *İşlemeler*. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri
- Bilgi, H. ve Zambak, İ. (2012). *Sadberk Hanım Koleksiyonundan Osmanlı İşlemeleri*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları
- Çağman, F. (1988) *Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü Ehl-i Hiref*
Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi sayı: 54 sf: 11-15
- Demiriz Y, (1979). *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Demiriz Y, (2007). *Yüzyıllar Boyunca Çiçek Ressamlığı*. (1.Baskı) İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi
- Demiriz Y, (1986). *Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler*. İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisleri

- Demiriz Y, (2009) *Osmanlı Çiçek Yetiştiriciliği*. İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi
- Duran, G. *Ali Üsküdarî Tezhip ve Ruganî Üstadı Çiçek Ressamı*. (2008) İstanbul: Kubbealtı Neşriyat
- Editör Özcan A. (2012) *Hat ve tezhip sanatı*. (2.Baskı) Ankara: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Ekşinozlugil, A. (1991) *Osmanlı Kumaş ve İşlemeleri*. İstanbul: Horhor Sanat Galerisi
- İrepoğlu, G. (1990) *Sultan II. Abdülhamit Döneminde Yeni Bir Anlayış: Art Nouveavu*. Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi sayı: 9 sf: 9-14
- Kanuni Sultan Süleyman. (2005) *Muhibbi divanı* 1.baskı (1000 tane basılmıştır, tıpkı basım) Güzel Sanatlar Matbaası
- Mahir, B. (2005) *Osmanlı Minyatür Sanatı* İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Mahir, B. (1988) *Kanuni Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslubu Saz Yolu* Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi sayı: 54 sf: 28-33
- Mahir, B.(1986) *Saray Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah Kulu ve Eserleri* Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-1 sf: 113-130
- Mahir, B.(1987) *Osmanlı Sanatında Saz Üslubundan Anlaşılan* Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-2 sf: 123-133
- Özkeçeci, İ. ve Özkeçeci, Ş.B. (2014). *Türk Sanatında Tezhip*. İstanbul: Yazıgen Yayınevi
- Rose, C. (2014). *Art Nouveau*. London
- Tezcan H, (1994) *Atlaslar Atlası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Tezcan, H. ve Okumura, S. (2007) *Döşemelikler*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı/ Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Tezcan H, (2008). *Sarayın Terzisi*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları
- Tezcan, H. (2010) *Saray Kıyafetlerinin Hazırlanma Süreci ve Halk Giyiminde Sarayın Rolü*. Türk Tarih Kurumu. 4.Cilt-1.Kısım Osmanlı Tarihi
- Tezcan, H. (1991) *Saray Nakkaşhanesinin Erken Resim Programına Göre Hazırlanmış Türk Kumaş ve İşlemeleri*. 9.Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Üçüncü Cilt
- Tezcan H, (2011). *Tılsımlı Gömlekler*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Tezcan H, (2006) *Osmanlı Sarayının Çocukları Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları ve Giysileri* İstanbul: Aygaz
- Tezcan, H. (1989) *Türk Kumaş Sanatı*. Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi sayı: 58 sf: 28

Tuncel, M. (2002) *Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatında Barok-Rokoko Üslubu (18.-19. Yüzyıl)* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: MSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ünver, S, (1951) *Müzehib karamemi* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

Yıldırım, S. (2007) *Bursa Yeşil Camii Mihrabı*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi 47, 1 165-177

İnternet:

Aksu H. (2008) *Rokoko* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Cilt: 35 sf: 159-160 Erişim Tarihi 27 Temmuz 2015 <http://www.islamansiklopedisi.info/> Hatice Aksu

Derman, F.Ç ve Duran, G. *Şahkulu*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, Cilt: 38 sf: 283-284 Erişim Tarihi 23 Kasım 2015, [http://www.tdvislamansiklopedisi.org/cilt:38 sf:284](http://www.tdvislamansiklopedisi.org/cilt:38_sf:284) F.Çiçek Derman-Gülnur Duran

<http://www.asia.si.edu/collections/singleObject.cfm?ObjectNumber=F1937.7> Erişim tarihi: 24.12.2015

<http://www.clevelandart.org/art/1944.492> Erişim Tarihi: 24.12.2015

http://www.metmuseum.org/toah/hd/timu/hd_timu.htm The Art of the Timurid Period (ca. 1370–1507) Erişim tarihi: 27.07.2015

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410094.pdf> Erişim tarihi: 24.12.2015

<http://www.ktsv.com.tr/sanatkarlar/368-abdullah-buhr> Erişim Tarihi: 04.09.2015

tr.wikipedia.org/wiki/Rüstem_Paşa_Camii Erişim Tarihi: 04.09.2015

<http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/451405> Erişim Tarihi: 05.09.2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Nuruosmaniye_Camii#/media/File:Nuruosmaniye_Mosque_Mars_2013.jpg, 24.12.2015

8. ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Betül Elibol
Doğum Tarihi : 1987
E-Posta : betulelibol@yandex.com

2014-2016 **Yüksek Lisans**
Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda
Tasarımı Ana Sanat Dalı (Osmanlı Saray Sanatının Desen
Repertuarı)

2008-2011 **Lisans**
Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Hazır Giyim
Öğretmenliği

2004-2006 **Önlisans**
Kocaeli Üniversitesi Kandıra Meslek Yüksekokulu Tekstil
Programı

2013- Devam Plato Meslek Yüksekokulu Moda Tasarımı Programı Öğretim
Görevlisi